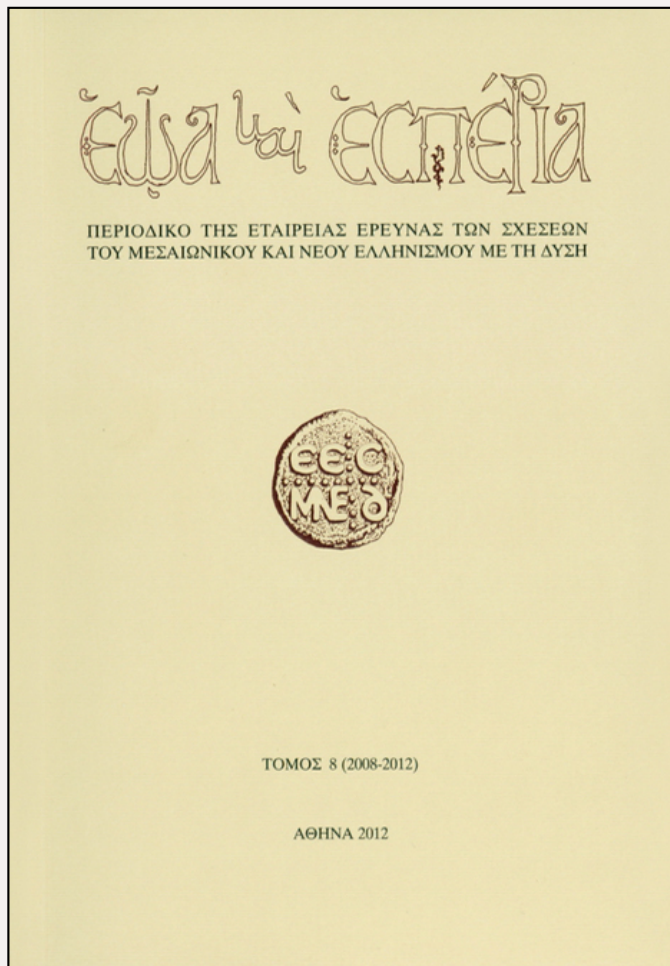


Eoa kai Esperia

Vol. 8, 2012



ΔΥΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΠΕΙΡΑΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΧΩΡΟ ΕΠΙ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΟΥΡΕΑΣ ΝΙΚΟΣ

<https://doi.org/10.12681/eoaesperia.12>

Copyright © 2012



To cite this article:

ΚΟΥΡΕΑΣ, (2013). ΔΥΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΠΕΙΡΑΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΧΩΡΟ ΕΠΙ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ. *Eoa kai Esperia*, 8, 85-112. doi:<https://doi.org/10.12681/eoaesperia.12>

**ΔΥΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΠΕΙΡΑΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΧΩΡΟ
ΕΠΙ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ**

Η πειρατεία στην Κύπρο και τη Μεσόγειο γενικότερα αποτελούσε διαχρονικό φαινόμενο και υπήρχε από την εποχή της αρχαιότητας μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα. Κατά την αρχαιότητα οι πειρατές ήταν ιδιαίτερα δραστήριοι στην περιοχή της Κιλικίας, βορείως της Κύπρου. Επί Φραγκοκρατίας δυτικοί και μουσουλμάνοι πειρατές, Ισπανοί, Γενουάτες και Τούρκοι, ανέπτυξαν δράση στα χωρικά ύδατα της Κύπρου. Οι δραστηριότητές τους, που έπληξαν σε μεγάλο βαθμό τη διακίνηση των πλοίων και ιδίως το θαλάσσιο εμπόριο, λάμβαναν κατά καιρούς και πολιτικές διαστάσεις, εφόσον ορισμένα κράτη ενθάρρυναν την πειρατεία συγκαλυμμένα ή και απροκάλυπτα. Οι βασιλείς της Κύπρου, τουλάχιστον μέχρι το 1426, οι Ιωαννίτες της Ρόδου και οι Γενουάτες στην Αμμόχωστο ενθάρρυναν επιδρομές από Καταλανούς πειρατές εναντίον των παράκτιων περιοχών της Συρίας και της Αιγύπτου υπό την κυριαρχία των Μαμελούκων. Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου στην Κύπρο μεταξύ της βασίλισσας Καρλόττας και του ετεροθαλούς αδελφού της Ιακώβου του Νόθου, στα χρόνια 1458-1464, ο τελευταίος ενέταξε καταλανούς πειρατές στις δυνάμεις του και ορισμένοι εξ αυτών έγιναν κατόπιν υψηλόβαθμοι κρατικοί αξιωματούχοι ύστερα από την επικράτηση του Ιακώβου. Κατά την υπό συζήτηση εποχή, ωστόσο, η πειρατεία ξεχωρίζει διότι έχει συν τοις άλλοις πολιτικά και ιδεολογικά κίνητρα, έστω και αν τα βασικά κίνητρα, σε αυτή την εποχή όπως και σε όλες τις άλλες, ήταν εναργώς οικονομικά.

Μεταξύ των Χριστιανών, οι Καταλανοί του βασιλείου της Αραγωνίας ήταν οι πιο δραστήριοι πειρατές, και κάπως λιγότερο οι Γενουάτες. Μεταξύ των Μουσουλμάνων, η εντονότερη πειρατική δραστηριότητα κατά τον 14ο αιώνα προερχόταν από τους Τούρκους των εμιράτων του Ανατολικού Αιγαίου, ενώ κατά το πρώτο μισό του 15ου αιώνα οι Τούρκοι της Καραμανίας, του εμιράτου που βρισκόταν βορείως της Κύπρου, ήταν ιδιαίτερα δραστήριοι. Εδώ θα εξεταστούν πρώτα οι δραστηριότητες των χριστιανών πειρατών, καθώς και τα κίνητρά τους, και στη συνέχεια οι πειρατικές δραστηριότητες των μουσουλμάνων και τα δικά τους κίνητρα.

Η πειρατεία στην Κύπρο μέσα από τα έγγραφα της λατινικής εκκλησίας

Διάφορα έγγραφα της λατινικής εκκλησίας της Κύπρου έχουν ενδιαφέρουσες αναφορές στο φαινόμενο της πειρατείας στη νήσο, ενώ οι εκκλησιαστικές σύνοδοι κατά τον 13ο και 14ο αιώνα όχι μόνο κάνουν αναφορά στην πειρατεία, αλλά καθορίζουν ποινές τόσο για τους πειρατές όσο και για εκείνους που τους βοηθούσαν ή συνεργάζονταν μαζί τους. Το 1223 ο καρδινάλιος Πέτρος, που είχε οριστεί ληγάτος του πάπα της Ρώμης στην Ανατολή, συνέταξε έκθεση για την κατάσταση της λατινικής εκκλησίας στην Κύπρο και εισήγαγε διάφορους κανονισμούς για τη λειτουργία της. Ένας τέτοιος κανονισμός όριζε ότι εφημέριοι της λατινικής εκκλησίας που είχαν πέσει στα χέρια πειρατών δεν έπρεπε ως συνέπεια να αποστερούνται των εκκλησιαστικών τους εσόδων, διότι αυτό θα αποτελούσε διπλή τιμωρία σε βάρος τους¹. Η ύπαρξη αυτού του κανονισμού δείχνει ότι ανάμεσα στους κινδύνους που αντιμετώπιζε ο λατινικός κλήρος που ταξίδευε προς και από την Κύπρο ήταν το ενδεχόμενο της αιχμαλωσίας από πειρατές, κατά πάσα πιθανότητα μουσουλμάνους, που δρούσαν στην Ανατολική Μεσόγειο. Το 1251 ο λατίνος αρχιεπίσκοπος Λευκωσίας Ούγος de Fagiano, σε μία σειρά εκκλησιαστικών κανόνων που κοινοποίησε στον λατινικό καθεδρικό ναό της Αγίας Σοφίας Λευκωσίας, αποδοκίμασε τους πειρατές και αυτούς που τους βοηθούσαν και τους κήρυξε αφορισμένους².

Λίγο μετά το 1280 ο λατίνος αρχιεπίσκοπος Λευκωσίας Ρανούλφος επίσης αποδοκίμασε την πειρατεία σε επαρχιακή σύνοδο της λατινικής εκκλησίας που είχε συγκαλέσει. Στους κανόνες αυτής της συνόδου επέβαλε την ποινή του αφορισμού στους πειρατές που επιδίδονταν στην πειρατεία σε βάρος χριστιανών εμπόρων και σε όσους τους προσέφεραν βοήθεια³. Το πρόβλημα της πειρατείας, όμως, εξακολουθούσε να απασχολεί τον λατινικό κλήρο της Κύπρου και σε νέα επαρχιακή σύνοδο της λατινικής εκκλησίας που πραγματοποιήθηκε το 1298 θεσπίστηκαν νέες ποινές εναντίον των πειρατών. Σύμφωνα με αυτές, οι απόγονοι όσων έπαιρναν αιχμαλώτους μέλη του λατινικού κλήρου δεν θα μπορούσαν να διεκδικούν εκκλησιαστικά αξιώματα μέχρι και την τέταρτη γενεά. Το μέτρο αυτό υποδηλώνει ότι οι

1. L. DE MAS LATRIE, *Histoire de l'île de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan*, τ. I-III, Paris 1852-1861, τ. III, σ. 623 (στο εξής: MAS LATRIE, *Histoire*).
2. *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, έκδ. G. D. MANSI, τ. I-LV, Firenze - Venezia 1759-1798 [ανατύπωση Graz 1960], τ. XXVI, στήλη 336 (στο εξής: MANSI, *Sacrorum conciliorum*).
3. *Acta Alexandri PP. IV: 1254-1261*, έκδ. T. HALUSCYNKYJ - M. M. WOJNAR, Roma 1966, τ. III, σ. 112.

κληρικοί αυτοί αιχμαλωτίζονταν από χριστιανούς και όχι αποκλειστικά από μουσουλμάνους πειρατές, καθώς η επιβολή εκκλησιαστικών ποινών θα άφηνε τους τελευταίους αδιάφορους. Επίσης, θεσπίστηκε ότι όσοι παραχωρούσαν εκκλησιαστικά αξιώματα στους απογόνους ανθρώπων που είχαν αιχμαλωτίσει κληρικούς θα αποστερούντο αυτού του δικαιώματος. Ένας τρίτος κανόνας όριζε ότι δεν έπρεπε να τιμωρούνται άδικα οι υπηρέτες όσων είχαν αιχμαλωτιστεί, προφανώς εννοώντας από πειρατές, ωσάν να ήταν οι ίδιοι υπαίτιοι για την αιχμαλωσία των κυρίων τους⁴. Το γεγονός ότι το φαινόμενο της πειρατείας αναφέρεται διαρκώς στις συνόδους της λατινικής εκκλησίας του 13ου αιώνα δείχνει ότι ήταν διαχρονικό πρόβλημα που είχε επιπτώσεις στον εκκλησιαστικό και όχι μόνο στον κοσμικό βίο. Είναι ωστόσο αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι η πειρατεία δεν αναφέρεται στα πορίσματα των εκκλησιαστικών συνόδων της λατινικής εκκλησίας που έγιναν κατά τη διάρκεια του 14ου αιώνα. Αυτό ενδεχομένως οφείλεται στην αποτελεσματική καταπολέμηση της πειρατείας επί της εποχής των βασιλέων Ούγου Δ΄ και Πέτρου Α΄.

Οι γενούτες πειρατές

Η δράση γενοατών πειρατών στα χωρικά ύδατα της Κύπρου σε αρκετές περιπτώσεις αποτελούσε προέκταση των τεταμένων σχέσεών τους με τους Βενετούς, που είχαν τεράστια εμπορικά συμφέροντα στην Κύπρο, και τους Λουζινιανούς βασιλείς της Κύπρου. Από το 1293 και εξής οι Βενετοί και οι Γενούτες βρισκόνταν σε πόλεμο, με τις ναυτικές τους δυνάμεις να συγκρούονται σε διάφορα μέρη της Μεσογείου⁵. Όταν το 1297 ο βενετός πλοίαρχος Frosio Morosini έκαψε γενοατικό πλοίο μέσα στο λιμάνι της Αμμοχώστου, δημιουργήθηκε κρίση στις σχέσεις των Γενοατών με τον Ερρίκο Β΄ της Κύπρου, παρά τις αποζημιώσεις που τους προσέφερε ο βασιλιάς. Οι Γενούτες διέταξαν τους υπηκόους τους να εγκαταλείψουν την Κύπρο, ενώ ο Ερρίκος απαγόρευσε την πώληση γενοατικών εμπορευμάτων στο νησί και δήμειυσε την περιουσία των γενοατών εμπόρων⁶. Τον Σεπτέμβριο του 1298 ο γνωστός γενοατής πειρατής Franceschino Grimaldi άρπαξε κοντά στην Αμμόχωστο το φορτίο ενός βενετικού πλοίου που ανήκε στον

4. MANSI, Sacrorum conciliorum, τ. XXVI, στήλη 354.

5. P. EDBURY, The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191-1374, Cambridge 21994, σ. 109-111 (στο εξής: EDBURY, Kingdom).

6. Ό.π., σ. 110.

Marco Michiel και, παρά τις παραστάσεις του, ο τελευταίος δεν επανέκτησε τα αγαθά του ακόμη και μετά τη σύλληψη του Grimaldi από τον ναύαρχο της Κύπρου, ο οποίος αντιθέτως επέτρεψε στον Grimaldi να τα κρατήσει. Πιο σοβαρή ήταν η πειρατική ενέργεια δύο γενουατικών γαλερών και ενός πλοίου που, ξεκινώντας από την Μονεμβασία της Πελοποννήσου και τη Ρόδο, έκαναν αιφνιδιαστική επιδρομή εναντίον του φρουρίου του Guy de Ibelin, κόμητος της Ιόππης, στην Επισκοπή της Λεμεσού. Αφού σκότωσαν έναν από τους υπηρέτες του, απήγαγαν τον ίδιο μαζί με όλη την οικογένειά του και διάφορα αντικείμενα αξίας από το σπίτι του και τους άφησαν μόνο μετά από την καταβολή λύτρων 55.000 αργυρών νομισμάτων και τη μεσολάβηση του Jacques de Molay, Μεγάλου Μαγίστρου των Ναϊτών. Το 1303 ο βενετός βάιλος της Αμμοχώστου διαμαρτυρήθηκε στον γενουάτη ομόλογο του, τον *podestà* της Αμμοχώστου, για τις δραστηριότητες των γενουατών πειρατών Percival de la Turcha και Jacobo Bianco, οι οποίοι πρώτα είχαν κουρσέψει ένα βενετικό πλοίο στα ανοικτά της Μικράς Αρμενίας και στη συνέχεια κούρσισαν το πλοίο του Βενετού Μιχάλη της Λεμεσού, που προφανώς ήταν κάτοικος Κύπρου. Ο γενουάτης *podestà* ανταποκρίθηκε ότι αδυνατούσε να λάβει μέτρα από τη στιγμή που δεν είχε τους πειρατές στα χέρια του και ο βενετός βάιλος, όταν στη συνέχεια έμαθε ότι ο Percival είχε συλληφθεί κοντά στη Ρόδο, εισηγήθηκε να τεθεί το θέμα ενώπιον του δόγη της Βενετίας⁷.

Το βασίλειο της Κύπρου έλαβε ορισμένα μέτρα εναντίον των πειρατών και το 1303 πολλοί γενουάτες πειρατές οι οποίοι είχαν προξενήσει μεγάλη ζημιά στην Κύπρο αιχμαλωτίστηκαν και απαγχονίστηκαν. Όμως η γενουατική πειρατεία σε βάρος της Κύπρου συνεχίστηκε και, όταν μετά το 1306 ο γενουάτης πειρατής Andrea Moresco απαγχονίστηκε στην Αμμόχωστο μαζί με τους υπόλοιπους πειρατές της γαλέρας του που είχαν συλληφθεί, ο θείος του, ο πασίγνωστος πειρατής Vignolo de Vignoli, πήρε εκδίκηση επιδράμοντας εναντίον των παραλιακών περιοχών της Κύπρου και προξενώντας μεγάλες ζημιές. Οι προσπάθειες του βασιλιά της Κύπρου να τον συλλάβει ήταν μάταιες, διότι οι συμπατριώτες του πάντα φρόντιζαν να τον προειδοποιούν έγκαιρα για την άφιξη των βασιλικών γαλερών ώστε να διαφύγει στη Ρόδο ή σε άλλα νησιά του Αιγαίου⁸. Το 1312 τρεις γενουατικές γαλέρες υπό την ηγεσία του Emmanuel Marabotto εξασφάλισαν άδεια αποβίβασης από τους

-
7. G. HILL, A History of Cyprus, τ. I-IV, Cambridge 1940-1952, τ. II, σ. 210-211 (στο εξής: HILL, History).
 8. *Χρονικό του Amadi*, έκδ. R. DE MAS LATRIE, Chroniques d'Amadi et de Strambaldi, τ. I, Paris 1891, σ. 239, 254-255 (στο εξής: Chronique d'Amadi) HILL, History, τ. II, σ. 211-212.

τοπικούς αξιωματούχους του βασιλιά, όταν ισχυρίστηκαν ψευδώς ότι είχαν έλθει ως απεσταλμένοι της γενονατικής πολιτείας για να διαβουλευτούν με τον βασιλιά. Αφού εξασφάλισαν την άδεια, στη συνέχεια πήγαν στην περιοχή της Γεροσκήπου και την λεηλάτησαν για τέσσερις ημέρες. Κατόπιν διέφυγαν δια θαλάσσης στο αρμενικό λιμάνι του Laiazzo και οι προσπάθειες διαφόρων αξιωματούχων του βασιλιά να αναχαιτίσουν τον Marabotto, είτε ενώ βρισκόταν ακόμη στην Κύπρο είτε ενώ ταξίδευε προς το Laiazzo, ήταν ανεπιτυχείς. Στις 5 Ιουνίου 1316 ένας άλλος γενονάτης πειρατής έκανε επιδρομή με 11 γαλέρες εναντίον των παραλιακών περιοχών της Πάφου, πυρπολώντας και καταστρέφοντας πολλά μέρη. Ο βασιλιάς Ερρίκος Β΄ ως αντίποινα φυλάκισε τους Γενούτες της Λευκωσίας, που αριθμούσαν 400, και τους άφησε φυλακισμένους μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1320. Έδωσε επίσης εντολή στον αξιωματούχο του, Robert de Montgesart, να πλεύσει γύρω από τις ακτές της Κύπρου με τρεις – τέσσερις γαλέρες προς αναζήτηση πειρατών, με αποτέλεσμα να πιαστεί ένα μεγάλο γενονατικό σκάφος. Το πλήρωμά του αιχμαλωτίστηκε και το σκάφος πυρπολήθηκε, αν και αργότερα ο Ούγος Δ΄, που διαδέχτηκε τον Ερρίκο, δέχτηκε να αποζημιώσει τους Γενούτες για το σκάφος αυτό σε διμερή συνθήκη που υπογράφηκε το 1329⁹.

Ο βασιλιάς Ούγος Δ΄ κατέβαλε και αυτός προσπάθεια να καταπολεμήσει την πειρατεία που μάστιζε τις παράκτιες περιοχές της Κύπρου. Το 1325 ο ναύαρχος του βασιλικού στόλου με δύο γαλέρες συνέλαβε δύο πειρατικές γαλέρες και γύρω στα 100 άτομα απαγχονίστηκαν τον Ιούλιο του ίδιου έτους¹⁰. Στη συνθήκη του 1329 μεταξύ της Γένουας και του βασιλείου της Κύπρου, στην οποία ήδη έγινε αναφορά, στο 18ο άρθρο οι Γενούτες δεσμεύτηκαν να μην αφήνουν τους πειρατές τους να δρουν στα κυπριακά χωρικά ύδατα, να μην επιτίθενται κατά των Κυπρίων και των σκαφών που ταξίδευαν στην Κύπρο και, σε περίπτωση που γινόταν αυτό, να τιμωρήσουν τους ενόχους σύμφωνα με τους νόμους της πολιτείας τους, με την επιβολή ποινών τόσο εναντίον των προσώπων τους όσο και σε βάρος των περιουσιακών τους στοιχείων¹¹. Η συμφωνία αυτή φαίνεται να τηρήθηκε, διότι δεν εμφανίζονται πλέον περιπτώσεις γενονατικής πειρατείας σε βάρος της Κύπρου, αν και οι Γενούτες κατά τη διάρκεια του 14ου και 15ου αιώνα προέβησαν σε πειρατικές επιδρομές εναντίον των μουσουλμάνων και των Καταλανών.

9. HILL, History, τ. II, σ. 278-279 και σημ. 4.

10. Ο.π., σ. 287.

11. MAS LATRIE, Histoire, τ. II, σ. 177, άρθρο 18.

Οι καταλανοί πειρατές

Για να κατανοήσει καλύτερα κανείς την έντονη πειρατική δράση των Καταλανών καθ' όλη τη διάρκεια του 14ου και 15ου αιώνα, πρέπει να λάβει υπόψη του το γεγονός ότι, σε αντίθεση με τους Βενετούς και ακόμη τους Γενουάτες, οι Καταλανοί μέχρι τα τέλη του 13ου αιώνα δεν ανέπτυξαν σημαντική δραστηριότητα στο διεθνές διαμετακομιστικό εμπόριο που περνούσε από την Κύπρο¹². Αυτό το εμπόριο αφορούσε στη διακίνηση δυτικών εμπορευμάτων, όπως ξυλεία, σίδηρος, υφάσματα και άλλα είδη, προς τις αγορές της Ανατολής, προπαντός της Αιγύπτου και της Συρίας, και την αντίστροφη διακίνηση προς τις αγορές της Δύσης ανατολικών προϊόντων, όπως τα μπαχαρικά, τα κοσμήματα, το μετάξι και άλλα είδη πολυτελείας, αλλά και πρώτων υλών, όπως το βαμβάκι, το αλάτι, τα σιτηρά, το ελαιόλαδο και το κρασί. Το προξενείο των Καταλανών στην Αμμόχωστο δημιουργήθηκε μόλις στα τέλη του 13ου αιώνα¹³. Ίσως γι' αυτό οι Καταλανοί στην Κύπρο και τον ευρύτερο μεσογειακό χώρο επιχειρούσαν μέσω της πειρατείας να αποκτήσουν πλούτη που αδυνατούσαν να αποκτήσουν αποκλειστικά από ειρηνικές εμπορικές δραστηριότητες. Όπως θα φανεί παρακάτω, στην πειρατεία των Καταλανών δεν απουσίαζαν και τα πολιτικά κίνητρα. Λόγω της διαμάχης που υπήρχε μεταξύ Καταλανών και Γενουατών για τον έλεγχο της Σαρδηνίας, που προσαρτήθηκε το 1322 στο βασίλειο της Αραγωνίας μετά από πολυετή πόλεμο με τη Γένοβα, οι πειρατικές δραστηριότητες των Καταλανών στα ύδατα της Κύπρου κατά τον 14ο αιώνα γίνονταν ως επί το πλείστον σε βάρος των Γενουατών, αν και κάποτε γινόταν σε βάρος και των Βενετών¹⁴.

Το 1307 ο βενετός βάλιλος στην Αμμόχωστο, Simon Adventurato, παραπονέθηκε στον δόγη της Βενετίας για την πειρατική δράση του καταλανού πλοιάρχου Jayme Formican, ο οποίος λήστεψε βενετικό πλοίο που ταξίδευε από την Πάτρα στην Κύπρο, αφού πρώτα φρόντισε να παραλάβει οπλισμό για την ενέργεια αυτή από το λιμάνι της Μεσσίνης στη Σικελία. Η Σικελία είχε αραγώνιο βασιλιά από το 1283, όταν μετά από τοπική εξέγερση εναντίον των Ανδεγαυών οι Αραγώνιοι εισέβαλαν στο νησί και το προσάρτησαν¹⁵. Λίγο πριν από το 1310, ο Γενουάτης έμπορος Leone Panzanus έπεσε

12. N. COUREAS, Profits and Piracy: Commerce between Cyprus and Catalonia from 1291 to 1420, *Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 23 (1997) 27-55, εδώ σ. 27.

13. Ο.π., σ. 40-41.

14. T. N. BISSON, *The Medieval Crown of Aragon. A Short History*, Oxford 1986, σ. 94-96 (στο εξής: BISSON, *Crown of Aragon*).

15. MAS LATRIE, *Histoire*, τ. II, σ. 111· BISSON, *Crown of Aragon*, σ. 87-93.

θύμα των Καταλανών. Ο Καταλανός ναύαρχος της Βαρκελώνης Theobaldus αφαίρεσε εμπορεύματα από το πλοίο του Leone με τη χρήση βίας, πραγματοποιώντας και αυτός την πειρατική του ενέργεια στα ανοικτά του λιμανιού της Κατάνης, που βρίσκεται στη Σικελία. Το 1310 ο Leone όρισε τρεις εκπροσώπους του στο λιμάνι της Αμμοχώστου να ζητήσουν αποζημίωση για αυτήν την ενέργεια από τον βασιλιά της Αραγωνίας, αλλά η τελική έκβαση της υπόθεσης δεν είναι γνωστή¹⁶. Στο μεταξύ, οι Καταλανοί προέβησαν σε νέες πειρατικές πράξεις, αυτή τη φορά στα ανοικτά της Κύπρου. Το 1334 καταλανοί πειρατές λήστεψαν ένα πλοίο που ανήκε σε προβηγκιανούς έμπορους και ταξίδευε από την Κύπρο στο λιμάνι των Aigues Mortes της Γαλλίας, πιάνοντας το πολύτιμο φορτίο του, που απετελείτο από ακριβά μπαχαρικά της Ανατολής, όπως ζιγγίβερι (πιπερόριζα), πιπέρι, ζάχαρη και άλλα είδη. Όταν οι Προβηγκιανοί υπέβαλαν γραπτή έκθεση σχετικά με το περιστατικό, ανέφεραν ότι οι Καταλανοί είχαν κάνει και άλλη πειρατική επιδρομή σε βάρος τους στα ανοικτά της Σικελίας¹⁷. Τα πιο πάνω δείχνουν ξεκάθαρα πως το φαινόμενο της καταλανικής πειρατείας, που ήταν εν μέρει υποκινούμενο από τη διαμάχη μεταξύ Καταλανών και Γενουατών στη Δυτική Μεσόγειο, είχε προεκτάσεις στην Κεντρική και Ανατολική Μεσόγειο, φθάνοντας μέχρι την Κύπρο.

Σε συνθήκη που υπογράφηκε το 1338 μεταξύ του βασιλείου της Κύπρου και της Γένουας γίνεται αναφορά στις δραστηριότητες των καταλανών πειρατών. Στο πέμπτο άρθρο περιγράφεται η εμπειρία του γενουάτη έμπορου Sarrazin de Chastiau, ο οποίος έπεσε θύμα καταλανών πειρατών δύο φορές στα ανοικτά της Λεμεσού. Όταν υπέβαλε παράπονο στον βασιλιά της Κύπρου, τον Ούγο Δ', αυτός του έδωσε καινούργιο πλοίο, παρά το ότι δεν ήταν υποχρεωμένος να κάνει κάτι τέτοιο, και η γενουατική πολιτεία τον ευχαρίστησε επίσημα για τη βοήθεια του. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι καταλανοί πειρατές που λήστεψαν τον Γενουάτη Sarrazin ήταν και έμποροι¹⁸. Αρκετοί καταλανοί πειρατές ασχολούνταν εναλλακτικά με το εμπόριο και την πειρατεία, ανάλογα με το ποιο προσέφερε το μεγαλύτερο κέρδος σε μία δεδομένη στιγμή.

Στη δεκαετία του 1340, σε επιστολή του προς τον Πέτρο Δ', βασιλιά της Αραγωνίας, ο βασιλιάς της Κύπρου Ούγος Δ' παραπονέθηκε για τις πειρα-

16. *Notai Genovesi in Oltremare: Atti rogati a Cipro da Lamberto di Sambuceto (31 Marzo 1304-19 Luglio 1305, 4 Gennaio-12 Luglio 1307, et da Giovanni de Rocha (3 Agosto 1308-14 Marzo 1310)*, έκδ. M. BALARD [Collana Storica Fonti e Studi, 43], Genova 1984, αρ. 31, σ. 320-322.

17. MAS LATRIE, *Histoire*, τ. III, σ. 728-732.

18. Ο.π., τ. II, σ. 170-171.

τικές δραστηριότητες καταλανών πλοιοκτητών στα ανοικτά της Κύπρου. Έκανε ειδική αναφορά στους Καταλανούς που ξεκινούσαν από το λιμάνι του Κάλιαρι της Σαρδηνίας και λήστευαν εμπορικά πλοία που ταξίδευαν προς την Κύπρο ή επέστρεφαν από εκεί με προορισμό διάφορα λιμάνια της Δυτικής Ευρώπης. Ο Ούγος πρόσθεσε ότι στη συνέχεια οι καταλανοί πειρατές έφθαναν στην Κύπρο με τα λάφυρά τους και εκεί τους φιλοξενούσε ο τοπικός πληθυσμός, ο οποίος τους απένεμε τιμές και τους παρείχε διάφορες διευκολύνσεις¹⁹. Αυτός ο ισχυρισμός δημιουργεί την υποψία ότι οι Καταλανοί έφερναν κλοπιμαία εμπορεύματα στην Κύπρο και τα πουλούσαν εκεί σε χαμηλές τιμές, κάτι που εξηγεί γιατί δέχονταν τόσο ενθουσιώδη υποδοχή.

Οι πειρατικές δραστηριότητες των Καταλανών στην Κύπρο συνεχίστηκαν και επί βασιλείας Πέτρου Α΄, ο οποίος το 1359 διαδέχτηκε τον Ούγο Δ΄. Κατά τη δεκαετία του 1360 ο καταλανός πειρατής Hugo Lancono τρεις φορές λήστεψε πλοία που ανήκαν σε βενετούς έμπορους. Την πρώτη λήστεψε στα ανοικτά της Βηρυτού βενετικό πλοίο που μετέφερε πολύτιμο φορτίο ζάχαρης, ενώ τη δεύτερη και την τρίτη φορά λήστεψε βενετικά πλοία στις ακτές της Συρίας. Σύμφωνα με τις καταγγελίες που υπέβαλαν οι πληγέντες βενετοί έμποροι, ο Lancono είχε οπλίσει και εφοδιάσει το πειρατικό του σκάφος με τη βοήθεια του ίδιου του βασιλιά της Αραγωνίας²⁰. Η υποστήριξη που παρείχαν διάφοροι αραγωνίοι βασιλείς στους καταλανούς εμπόρους-πειρατές δεν ήταν βέβαια ανιδιοτελής. Ειδικά τον 15ο αιώνα οι βασιλείς αυτοί χρησιμοποιούσαν τις δραστηριότητες των ομοεθνών πειρατών ως μοχλό πίεσης για την εκχώρηση εμπορικών προνομίων ή και πολιτικών παραχωρήσεων από άλλα κράτη, ιδίως από τους Μαμελούκους της Συρίας και της Αιγύπτου, που την περίοδο αυτή δέχτηκαν αρκετές επιδρομές από τους καταλανούς πειρατές²¹.

Μετά από τον ολέθριο πόλεμο με τη Γένοβα το 1373-1374, το βασίλειο της Κύπρου έχασε την Αμμόχωστο, το κυριότερο εμπορικό του λιμάνι, που παρέμεινε υπό γενουατική κατοχή μέχρι το 1464, και αναγκάστηκε να πληρώνει βαριές ετήσιες αποζημιώσεις στους Γενουάτες. Οι βασιλείς της Κύπρου, και ειδικότερα ο βασιλιάς Ιανός, δοκίμασαν να αυξήσουν τα πενήχρα τους έσοδα ενθαρρύνοντας την πειρατεία σε βάρος των Μαμελούκων της Συρίας

19. Ό.π., τ. II, σ. 203-205.

20. *Nicola de Boateriis, notaio in Famagusta e Venezia (1355-1365)*, έκδ. A. LOMBARDO, Venezia 1973, σφ. 59, 155, 159.

21. E. ASHTOR, *Levant Trade in the Later Middle Ages*, Princeton 1983, σ. 294-297 (στο εξής: ASHTOR, *Levant Trade*).

και της Αιγύπτου²². Καταλανοί, κύπριοι και ρόδιοι πειρατές συστηματικά επέδραμαν εναντίον των παραλιακών περιοχών της Συρίας ή της Αιγύπτου, ή λήστευαν μουσουλμανικά πλοία. Ανάμεσα στα λάφυρα που έπαιρναν περιλαμβάνονταν και αιχμάλωτοι μουσουλμάνοι, αρκετοί από τους οποίους επωλούντο στη συνέχεια στα μεγάλα σκλαβοπάζαρα της Ρόδου και της Κύπρου²³.

Άραβες χρονικογράφοι αναφέρουν πως το 1393 χριστιανοί πειρατές επιτέθηκαν κατά της αιγυπτιακής πόλης Nastaru στα δυτικές ακτές της χώρας, τη λεηλάτησαν, σκότωσαν πολλούς και πήραν αιχμαλώτους. Την επόμενη χρονιά χριστιανοί πειρατές λήστεψαν στα ανοικτά της Συρίας μουσουλμανικά πλοία που μετέφεραν σιτηρά από την Αίγυπτο. Το 1401 χριστιανοί πειρατές κούρσεψαν μουσουλμανικά πλοία που μετέφεραν και αυτά σιτηρά στη Συρία. Στη συνέχεια επιτέθηκαν στην Τρίπολη, πόλη στην παραλία της Συρίας, και πήραν δύο μουσουλμανικά πλοία φορτωμένα με εμπορεύματα, καθώς και πολλούς αιχμαλώτους²⁴. Το 1410 τέσσερα χριστιανικά πλοία αιχμαλώτισαν μουσουλμανικό πλοίο στα ανοικτά της Ιόππης στην Παλαιστίνη, ενώ το 1412 χριστιανοί πειρατές έκαναν απόβαση στο Λίβανο, αλλά νικήθηκαν. Το 1416 χριστιανοί πειρατές επιτέθηκαν κατά της Nastaru και σε άλλη επιδρομή εναντίον της Ιόππης χριστιανοί πειρατές αιχμαλώτισαν 50 Μουσουλμάνους. Επειδή οι άραβες χρονικογράφοι πάντα περιγράφουν τους χριστιανούς επιδρομείς ως «Φράγκους», χωρίς να προσδιορίζουν την εθνικότητά τους, δεν ξέρουμε την εθνική προέλευση τους. Ο Ιταλός Emmanuele Piloti, ωστόσο, στα συγγράμματά του κάνει συγκεκριμένες αναφορές στην πειρατική δράση Κυπρίων και στα λύτρα που δόθηκε για την απελευθέρωση μουσουλμάνων αιχμαλώτων που μεταφέρθηκαν στην Κύπρο, λέγοντας ότι το 1415 εξαγοράστηκαν 535 αιχμάλωτοι από τους Κυπρίους²⁵.

Εκτός από τα σκλαβοπάζαρα της Κύπρου και της Ρόδου, το σκλαβοπάζαρο της Σικελίας χρησίμευε στους καταλανούς πειρατές ως χώρος πώλησης των μουσουλμάνων που αιχμαλώτιζαν. Πολλές συμβολαιογραφικές πράξεις από τη Σικελία κάνουν αναφορά σε καταλανούς πειρατές οι οποίοι, αφού κούρσεψαν μουσουλμανικά πλοία που ταξίδευαν μεταξύ της Αιγύπτου και της Μικράς Ασίας, μετέφεραν και πουλούσαν τους αιχμαλώτους στη Σικε-

22. P. EDBURY, Η Πολιτική Ιστορία του Μεσαιωνικού Βασιλείου (1324-1423), στο: *Ιστορία της Κύπρου*, τ. Δ': *Μεσαιωνικόν Βασίλειον, Ενετοκρατία*, Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ (επιμ.), Λευκωσία 1995, σ. 51-158, εδώ σ. 150-151.

23. ASHTOR, *Levant Trade*, σ. 225-226.

24. *Ό.π.*, σ. 111-112.

25. *Ό.π.*, σ. 225.

λία, που όπως αναφέραμε ήδη από το 1283 ήταν βασιλείο υπό την επικυριαρχία τους²⁶. Οι καταλανοί πειρατές, εξάλλου, δεν έκαναν επιθέσεις αποκλειστικά εναντίον των Μουσουλμάνων. Το 1417 ο καταλανός πειρατής Nicolau Sampier κούρσεψε βενετικό φορτηγό πλοίο στη Βηρυτό και στη συνέχεια άλλα δύο παρόμοια πλοία στην Πτολεμαίδα. Το 1419 ο καταλανός πειρατής Moncoffa κούρσεψε στη Βηρυτό ένα ροδιακό πλοίο το οποίο μετέφερε εμπορεύματα μουσουλμάνων εμπόρων, ενώ το 1421 ο καταλανός πειρατής Guillem de Mantegna κούρσεψε στα ανοικτά της Ρόδου γαλλικό πλοίο που ταξίδευε στην Αίγυπτο²⁷. Ας σημειωθεί εδώ ότι η Ρόδος μαζί με την Κύπρο παρείχε διευκολύνσεις σε καταλανούς εμπόρους και πειρατές από τα τέλη του 14ου αιώνα και εξής. Από το 1309 και εντεύθεν ήταν υπό την κυριαρχία του τάγματος των Ιωαννιτών, ενώ στις αρχές του 15ου αιώνα το εμπόριο μεταξύ της Ρόδου και των Μαμελούκων που κυριαρχούσαν στη Συρία και την Αίγυπτο ήταν υπό τον έλεγχο διαφόρων εμπορικών κοινοτήτων, μεταξύ των οποίων η καταλανική ήταν από τις πιο σημαντικές²⁸. Από το 1377 μέχρι το 1396 και από το 1421 μέχρι το 1437 οι μάγιστροι των Ιωαννιτών στη Ρόδο, ο Juan Fernandez de Heredia και ο Antonio Fluvian, ήταν Καταλανοί²⁹ και ως εκ τούτου τόσο η Ρόδος όσο και η Κύπρος αποτελούσαν ισχυρές βάσεις για τις εμπορικές και πειρατικές δραστηριότητες των Καταλανών στην Ανατολική Μεσόγειο.

Οι Μαμελούκοι το γνώριζαν αυτό πολύ καλά, εφόσον η πειρατεία των Καταλανών, των Ροδίων και των Κυπρίων στην Ανατολική Μεσόγειο γινόταν ως επί το πλείστον σε βάρος των εμπόρων τους. Όμως το νόμιμο εμπόριο μεταξύ Μαμελούκων και Καταλανών στην Αίγυπτο, και ιδίως στο μεγάλο εμπορικό λιμάνι της Αλεξάνδρειας, ήταν τόσο επικερδές, ώστε οι Μαμελούκοι δεν μπορούσαν να θέσουν τέρμα σε αυτό ως μέτρο τιμωρίας των πειρατών χωρίς να υποστούν μεγάλη οικονομική ζημιά οι ίδιοι. Ακόμη και οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν εντός της Κύπρου για την επίτευξη συμφωνίας μετά από μία σειρά επιδρομών που πραγματοποίησαν οι Μαμελούκοι εναντίον της Κύπρου πριν από το 1410 απέβησαν ανεπιτυχείς. Η αποστολή που έστειλε ο βασιλιάς Ιανός στο Κάιρο εκείνη τη χρονιά, με επικεφαλής τον Θωμά Prevost, είχε μεν ως αποτέλεσμα τη σύναψη σχετικής

26. Ο.π., σ. 226.

27. Ο.π., σ.226.

28. Ο.π., σ. 337, 340-341, 364-365.

29. A. LUTTRELL, *The Hospitallers at Rhodes, 1306-1421*, στο: *The History of the Crusades*, III: *The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, K. M. SETTON (επιμ.), Madison 1975, σ. 278-313, εδώ σ. 302-305 E. ROSSI, *The Hospitallers at Rhodes, 1421-1523*, στο: SETTON (επιμ.), ό.π., σ. 314-339, εδώ σ. 317 (στο εξής: Rossi, Hospitallers).

συνθήκης, αλλά οι διαδοχικές παραβιάσεις των όρων της από τους Καταλανούς και Κυπρίους, που συνέχιζαν τις επιδρομές τους εναντίον της Συρίας και της Αιγύπτου, κατέστησαν τη συνθήκη ανενεργό. Το έτος 1424, μάλιστα, οι καταλανοί πειρατές κούρσεψαν δύο μουσουλμανικά πλοία στα ανοικτά του αιγυπτιακού λιμανιού της Δαμιέτης, παίρνοντας 100 αιχμαλώτους και το πολύτιμο φορτίο σαπουνιού που αυτά μετέφεραν. Οι πειρατές που οργάνωσαν αυτήν την επιδρομή χρησιμοποίησαν την Κύπρο ως βάση, κάτι που είχε γίνει πάρα πολλές φορές και στο παρελθόν³⁰.

Εξοργισμένος ένεκα αυτών των διαχρονικών ενεργειών σε βάρος των υπηκόων του, ο μαμελούκος σουλτάνος al-Muayad Cheykh υπέβαλε γραπτή διαμαρτυρία στον βασιλιά Ιανό. Ο τελευταίος απέστειλε εκ νέου τον Θωμά Prevost στη Συρία για συνάντηση με τον σουλτάνο και το Νοέμβριο του 1414 υπεγράφη νέα συνθήκη μεταξύ των δύο μερών, με την απονομή μεγάλων τιμών στον πρέσβη του σουλτάνου κατά την άφιξή του στην Κύπρο για την υπογραφή της συνθήκης. Η συνθήκη όμως αντιμετώπισε τη σθεναρή αντίσταση εκείνων των κυπρίων ευγενών που είδαν ότι θα έθετε τέρμα στις επικερδείς επιδρομές τους εναντίον των Μαμελούκων, εφόσον προέβλεπε ότι ο βασιλιάς δεσμευόταν να σταματήσει οποιοσδήποτε επιδρομές εναντίον της επικράτειας του σουλτάνου. Εν τούτοις ο βασιλιάς, αντιμετώπος το έτος 1415 με έλλειμμα προσόδων λόγω ανεπαρκούς αριθμού εργατών για την αγροτική παραγωγή στα βασιλικά κτήματα, απεφάσισε να αθετήσει ο ίδιος τη συνθήκη που υπέγραψε, καταρτίζοντας πολεμική γαλέρα μαζί με μικρότερο σκάφος για τη διεξαγωγή επιδρομών εναντίον των παράκτιων περιοχών της Αιγύπτου και ειδικότερα της Αλεξάνδρειας, με αποτέλεσμα να αιχμαλωτίσει 1.500 Μουσουλμάνους. Όταν εξάλλου ο εξοργισμένος σουλτάνος al-Mu'ayad απαίτησε την επιστροφή τους μέσω του Sanç Antoni, του καταλανού πρόξενου στο Κάιρο που ήταν και ο πρέσβης του βασιλιά Ιανού στην Αίγυπτο, ο Ιανός αποκρίθηκε ότι οι αιχμάλωτοι ήταν αναγκαίοι ως εργατικό δυναμικό στις βασιλικές φυτείες ζαχαροκάλαμου. Σημειώνεται ότι και άλλοι φορείς πλην του βασιλιά, όπως οι Ιωαννίτες και η επιφανής βενετική οικογένεια των Corner, είχαν ανάγκη τέτοιου είδους εργατικού δυναμικού³¹.

Σε αντίθεση με τον βασιλιά Ιανό, οι Βενετοί φάνηκαν πιο διπλωματικοί απέναντι στον σουλτάνο και το έτος 1419 η Γαληνοτάτη έστειλε επιστολές στους Βενετούς πρόξενους στη Δαμασκό και την Κύπρο με οδηγίες να εξα-

30. FLORIO BUSTRON, *Chronique de l'île de Chypre*, έκδ. R. DE MAS LATRIE, Collection des documents inédits sur l'histoire de France: Mélanges historiques, τ. V, Paris 1886, σ. 356 (στο εξής: BUSTRON, *Chronique*): ASHTOR, *Levant Trade*, σ. 294.

31. ASHTOR, *Levant Trade*, σ. 333-334.

γοράσουν τους μουσουλμάνους αιχμαλώτους, οι οποίοι στην πλειονότητά τους είχαν αγοραστεί από τον Ιωάννη Corner, προφανώς για να εργαστούν στις φυτείες ζαχαροκάλαμου που είχε στο χωριό Επισκοπή της Κύπρου. Η βενετική οικογένεια Corner, μαζί με τους Ιωαννίτες και το κυπριακό στέμμα, ήταν οι μεγαλύτεροι ιδιοκτήτες φυτειών ζαχαροκάλαμου και η εύνοια των Ιωαννιτών προς τους καταλανούς πειρατές υποδηλώνει ότι και αυτοί αγόραζαν αιχμαλώτους μουσουλμάνους από τους πειρατές ως εργατικό δυναμικό στις φυτείες που είχαν στο Κολόσσι. Αυτή η εύνοια ενίοτε προξενούσε ζημιά και σε τρίτους. Τον Αύγουστο του 1423 οι Βενετοί έστειλαν τον πρόξενό τους στη Δαμασκό, τον Βαρθολομαίο Storlato, στη Ρόδο για να υποβάλει διαμαρτυρία στον Μέγα Μάγιστρο των Ιωαννιτών ως προς την μεροληψία του υπέρ των καταλανών πειρατών, διότι οι επιδρομές τους είχαν προκαλέσει το μένος των Μαμελούκων, οι οποίοι με τη σειρά τους είχαν προβεί σε κυρώσεις εναντίον των Βενετών και άλλων δυτικών εμπορών³². Το έτος 1424 ο στόλος των Μαμελούκων λεηλάτησε τη Λεμεσό και διάφορα παρακτία χωριά της Κύπρου. Εν τούτοις, παρά τη σαφή και γραπτή προειδοποίηση που διαβίβασε στον βασιλιά Ιανό το 1425 ο γιος του σείχη Muhammad ibn Khudaydar, σχετικά με επικείμενη εισβολή των Μαμελούκων λόγω της οργής του σουλτάνου για την ενθάρρυνση πειρατικών ενεργειών από την Κύπρο εναντίον των εδαφών του, οι Κύπριοι ευγενείς έπεισαν τον Ιανό σε σύσκεψη επί του θέματος να μη δώσει σημασία στην προειδοποίηση, υποσχόμενοι ότι «αν πάμε (δηλ. σε επιδρομές), θα φέρουμε όσους σκλάβους χρειάζονται για να γεμίσει η νήσος»³³. Οι ευγενείς εξάλλου θεωρούσαν τους μουσουλμάνους σκλάβους ως χρήσιμη ενίσχυση του εργατικού δυναμικού των χωριών και κτημάτων τους, σε μία εποχή κατά την οποία η Κύπρος είχε πληγεί, ιδίως μεταξύ των ετών 1409-1411, 1419 και 1421, από την πανώλη και τις διαδοχικές³⁴ επιδημίες των ακριδών.

Για να θέσουν τέρμα στη χρήση της Κύπρου ως πειρατικής βάσης εναντίον τους, το 1426 οι Μαμελούκοι οργάνωσαν εισβολή εναντίον της νήσου. Πρώτα κατέλαβαν και λεηλάτησαν τη Λεμεσό και, αφού στη συνέχεια νίκησαν τον στρατό του βασιλιά Ιανού στη μάχη της Χοιροκιτίας, τον Αύγουστο κατέλαβαν τη Λευκωσία και πήραν χιλιάδες αιχμαλώτους, μεταξύ των οποίων ήταν και ο βασιλιάς Ιανός. Στη συνθήκη που ακολούθησε, ο βα-

32. Ο.π., σ. 335.

33. ΛΕΟΝΤΙΟΣ ΜΑΧΑΙΡΑΣ, *Ἐξήγησις τῆς γλυκείας χώρας Κύπρου*, ἐκδ. R. M. DAWKINS, Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus, Entitled 'Chronicle', τ. I-II, Oxford 1932, τ. I, §§661-666 (στο εξής: ΜΑΧΑΙΡΑΣ, Ἐξήγησις).

34. Ο.π., §§636-639 Chronique d'Amadi, σ. 498-499 *Χρονικό του Strambaldi*, ἐκδ. R. DE MAS LATRIE, Chroniques d'Amadi et de Strambaldi, τ. II, Paris 1893, σ. 265, 267.

σιλιάς απελευθερώθηκε μετά την καταβολή τεράστιου ποσού λύτρων και η Κύπρος αναγκάστηκε να πληρώνει ετήσιο φόρο υποτέλειας στους Μαμελούκους και να μη φιλοξενεί πλέον Καταλανούς και άλλους πειρατές³⁵. Λόγω της ενθάρρυνσης της πειρατείας σε βάρος των Μαμελούκων, το κυπριακό βασίλειο δέχτηκε εισβολή, στρατιωτική ήττα, περαιτέρω οικονομική εξαθλίωση και την επιβολή πολιτικής υποτέλειας στους Μαμελούκους σουλτάνους. Αν και οι πειρατές που χρησιμοποιούσαν την Κύπρο ως βάση ήσαν σε πολλές περιπτώσεις Καταλανοί και Ρόδιοι, η Κύπρος στις αρχές του 15ου αιώνα πλήρωσε το βαρύτερο τίμημα για την πειρατική δραστηριότητα που είχε ως αφετηρία τις ακτές και τα λιμάνια της. Τονίζεται εδώ πως αυτή η δραστηριότητα συνεχίστηκε και μετά την εισβολή των Μαμελούκων στην Κύπρο, καθώς οι Καταλανοί εξακολουθούσαν να χρησιμοποιούν τη Ρόδο των Ιωαννιτών και την Αμμόχωστο, από το 1374 μέχρι το 1464 υπό την κατοχή των Γενοατών, ως εμπορικές και πειρατικές βάσεις, ενώ οι προσπάθειες των Μαμελούκων το 1440 και το 1444 να καταλάβουν τη Ρόδο, όπως είχαν καταλάβει την Κύπρο, απέτυχαν³⁶.

Οι καταλανοί πειρατές που εξακολουθούσαν τις δραστηριότητές τους στην Αμμόχωστο, η οποία βρισκόταν υπό γενονατική κυριαρχία, δρούσαν αδιάκριτα εναντίον Χριστιανών και Μουσουλμάνων. Τον Μάιο του 1450 δύο πειρατικά σκάφη των Καταλανών οργάνωσαν επιδρομή εναντίον του χωριού της Επισκοπής κοντά στη Λεμεσό, που ήταν ιδιοκτησία του Βενετού Giovanni Corner. Φυλάκισαν τον επιστάτη του Marco Contarini μαζί με τον γιο του Giovanni στο παρακείμενο κάστρο, πυρπόλησαν 16 σπίτια στα οποία ζούσαν δουλοπάροικοι και άλλα 103 που τα είχαν απελεύθεροι αγρότες³⁷. Οι αξιωματούχοι του βασιλιά της Κύπρου ήταν εντελώς ανήμποροι να αποτρέψουν τέτοιες ενέργειες και συνεπώς οι καταλανοί πειρατές, επικουρούμενοι από τους διεφθαρμένους γενοואτες φρουράρχους της Αμμοχώστου και τους υφιστάμενους τους που είχαν τον έλεγχο του λιμανιού της πόλης, εξακολουθούσαν να δρουν ατιμώρητοι εναντίον όχι μόνο των Μαμελούκων, αλλά και άλλων μερών.

Χρησιμοποιώντας το λιμάνι αυτό ως το κέντρο των επιχειρησιακών δραστηριοτήτων τους, οι καταλανοί πειρατές διεξήγαγαν επιδρομές εναντίον των παραλιακών περιοχών της Αιγύπτου και της Συρίας προς το δικό τους όφελος, καθώς βέβαια και των γενοατών αξιωματούχων που προσέφεραν

35. R. IRWIN, Οι εισβολές των Μαμελούκων στην Κύπρο, στο: ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ (επιμ.), ό.π. (σημ. 22), σ. 159-176.

36. ROSSI, Hospitallers, σ. 319-320.

37. J. DARROUZES, Notes pour servir à l'histoire de Chypre, *Κυπριακά Σπουδαί* 23 (1959) 27-56, εδώ σ. 41-42 (στο εξής: DARROUZES, Notes).

την απαιτούμενη κάλυψη των παράνομων δραστηριοτήτων τους. Ενίοτε όμως οι ίδιοι οι αξιωματούχοι τύγγχαναν θύματα των πειρατικών ενεργειών των Καταλανών. Παράδειγμα τούτου αποτελεί ο Nicolò Spinola, γόνος ευγενούς γενουατικής οικογένειας που διέμενε στην Αμμόχωστο και που αναφέρεται τον Φεβρουάριο του 1446 ως μέλος του *officium monete*, δηλαδή της επιτροπής οικονομικών υποθέσεων, και το έτος 1447 ως πρόεδρος του δικαστηρίου των Σύρων της πόλης. Αναφερόμενος συχνά στις συμβολαιογραφικές πράξεις του γενουάτη συμβολαιογράφου Antonio di Foglietta, ο οποίος εργάστηκε στην Αμμόχωστο μεταξύ των ετών 1452-1457, αιχμαλωτίστηκε από τους πειρατές τον Δεκέμβριο του 1453 στο χωριό του Παραλιμνίου, που αποτελούσε και ιδιοκτησία του, και υποχρεώθηκε να τους καταβάλει λύτρα³⁸. Λίγο αργότερα, το έτος 1459, διαπιστώνεται πως μεταξύ των κατηγοριών που υποβλήθηκαν εναντίον του Napoleone Lomellini, του πρώην φρουράρχου της Αμμοχώστου, ήταν η ελεύθερη είσοδος καταλανικών πειρατικών σκαφών στο λιμάνι της Αμμοχώστου μαζί με τα λάφυρα που έφερναν, αποτελούμενα από αραβικά και τουρκικά πλοία με τους επιβάτες και τα εμπορεύματά τους. Ο Gerolamo Frejus, ένας από τους μάρτυρες για την κατηγορούσα αρχή, ισχυρίστηκε ότι ο Napoleone Lomellini είχε χορηγήσει άδεια στον γιο του, ονομαζόμενο Λουκά, να προβαίνει σε αγοραπωλησίες επικηρυγμένων αγαθών κατά παράβαση των ψηφισμάτων που είχε περάσει το αστικό συμβούλιο της πόλης και αγνοώντας σχετικές διαμαρτυρίες υποβεβλημένες από διαφόρους, εκ των οποίων αναφέρεται ρητά εκείνη του Antonio de Frevante³⁹. Το σχετικό κατηγορητήριο εναντίον του φρουράρχου Napoleone Lomellini περιέχει πλήθος παρόμοιων κατηγοριών σχετικά με την αρωγή που προσέφερε τόσο αυτός όσο και ο γιος του Λουκάς σε καταλανούς πειρατές⁴⁰.

Η πειρατεία και οι πειρατές επί της εποχής του εμφυλίου πολέμου και της βασιλείας του Ιακώβου Β΄

Μετά τον θάνατο του βασιλιά Ιωάννου Β΄ το 1458, άρχισε εμφύλιος πόλεμος μεταξύ της θυγατέρας του Καρλόττας, νόμιμης διαδόχου του θρόνου, που ήταν παντρεμένη με τον δούκα Λουδοβίκο της Σαβοΐας και έχαιρε της υποστήριξης της πλειοψηφίας των ευγενών, και του ετεροθαλούς αδελφού

38. *Sindicamentum*, έκδ. CATHERINE OTTEN-FROUX, Une enquête à Chypre au XVe siècle. Le *sindicamentum* de Napoleone Lomellini, capitaine Génois de Famagouste (1459), Nicosie 2000, σ. 218, σημ. 31 (στο εξής: OTTEN, *Sindicamentum*).

39. OTTEN, *Sindicamentum*, σ. 156-157.

40. Ό.π., σ. 60, 69-70, 103, 117, 120-121, 141-146, 150-151, 153-158, 190-191, 221, σημ. 53, 247.

της Ιακώβου, νόθου γιου του Ιωάννου Β΄, και των οπαδών του. Αμφότεροι εξασφάλισαν έξωθεν αρωγή, η Καρλόττα από το τάγμα των Ιωαννιτών της Ρόδου και ο Ιάκωβος από τον σουλτάνο των Μαμελούκων. Εκτός από αυτή τη βοήθεια, ωστόσο, και οι δύο πλευρές προσέλαβαν πάνω σε ατομική βάση διαφόρους μισθοφόρους, τυχοδιώκτες και πειρατές προς ενίσχυση των δυνάμεών τους. Ορισμένοι από τους πειρατές που προσέλαβε ο Ιάκωβος, ο οποίος τελικά επικράτησε και μέχρι το έτος 1464 κατάφερε να θέσει όλο το βασίλειο υπό τον έλεγχό του, ακολούθως σταδιοδρόμησαν λαμπρά στην υπηρεσία του. Αξίζει να γίνει ειδική αναφορά στη σταδιοδρομία δύο εξ αυτών, του Juan Perez Fabrigues και του Ιάκωβου Ζαπλάνα, αμφοτέρων Καταλανών.

Ο Juan Perez Fabrigues είχε ήδη αποκτήσει φήμη για τις δραστηριότητές του στα χωρικά ύδατα της Κύπρου προ του εμφυλίου πολέμου και ανάμεσα στις κατηγορίες εναντίον του προαναφερθέντος γενουάτη φρουράρχου της Αμμοχώστου Napoleone Lomellini ήταν ότι αγόρασε ποσότητα σαπουνιού από τον Fabrigues⁴¹. Ο χρονικογράφος Γεώργιος Βουστρώνιος, οπαδός του Ιακώβου κατά τον εμφύλιο πόλεμο, που έγραψε χρονικό το οποίο καλύπτει τα σύμβαντα στην Κύπρο μεταξύ των ετών 1458-1489 και χρονολογείται στις αρχές του 16ου αιώνα, περιγράφει τη σταδιοδρομία του καταλανού πειρατή με αρκετές λεπτομέρειες. Όταν ο Ιάκωβος επανήλθε στην Κύπρο τον Μάρτιο του 1458 ύστερα από την αυτοεξορία του στη Ρόδο, όπου πήγε στο τέλος του 1457 μετά τη δολοφονία του βασιλικού αξιωματούχου Θωμά, την οποίαν ο ίδιος είχε υποκινήσει, ανάμεσα στις γαλέρες και τις караβέλες που έφερε μαζί του ήταν και μία караβέλα του Fabrigues⁴². Μεταβαίνοντας στη Λευκωσία, ο Ιάκωβος και οι οπαδοί του σκότωσαν τον πρόεδρο του δικαστηρίου των αστών, Ιάκωβο Gurri, και δοκίμασαν ανεπιτυχώς να σκοτώσουν και τον αδελφό του Θωμά. Ανάμεσα στις κατηγορίες που ο βασιλιάς Ιακώβος Β΄ προσήψε εναντίον του Ιακώβου Gurri ήταν ότι είχε φέρει πειρατές στην Κύπρο, μία έμμεση αναφορά στον Fabrigues⁴³. Τρία χρόνια αργότερα, ο Fabrigues επανεμφανίζεται στην υπηρεσία του Ιακώβου Β΄ και είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ο ίδιος ο Γεώργιος Βουστρώνιος τον στρατολόγησε στις δυνάμεις του Ιακώβου λίγο μετά την άφιξή του στις Αλυκές της Λάρνακας τον Νοέμβριο του 1461. Κατά την άφιξή του ήταν πολύ φτωχικά ντυμένος (*mallissime vestito*), σύμφωνα με τον Florio Bustron, συγγενή του προαναφερθέντος Γεωργίου και υψηλόβαθμο κρατικό αξιωματούχο επί Βε-

41. Ο.π., σ. 150-151.

42. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΟΥΣΤΡΩΝΙΟΣ, *Διήγησις χρόνικας Κύπρου*, μτφρ. Ν. COUREAS, A Narrative of the Chronicle of Cyprus 1456-1489, Nicosia 2006, σ. 72 (§9) (στο εξής: ΒΟΥΣΤΡΩΝΙΟΣ, Διήγησις).

43. ΒΟΥΣΤΡΩΝΙΟΣ, Διήγησις, σ. 74 (§11).

νετοκρατίας, που και αυτός έγραψε χρονικό της ιστορίας της Κύπρου το δεύτερο μισό του 16ου αιώνα. Ο Γεώργιος Βουστρώνιος, ο τότε *τσιβιτάνος* της περιοχής, αξίωμα που ισοδυναμούσε με εκείνο του επάρχου, τον διαβεβαίωσε ότι ο βασιλιάς, δηλαδή ο Ιάκωβος, θα του έδειχνε κάθε εύνοια, πείθοντάς τον τελικά να ενταχθεί στους οπαδούς του. Ο Florio Bustron, του οποίου η αφήγηση, βασισμένη μεν σε εκείνη του Γεωργίου, είχε κάποιες ενδιαφέρουσες προσθήκες, δηλώνει επιπλέον πως ο Ιάκωβος θεώρησε τον Fabrigues ικανό και τον έπεισε να παραμείνει στην Κύπρο⁴⁴.

Όπως και έγινε. Δεν είναι γνωστό τι υπηρεσίες πρόσφερε ακριβώς στον Ιάκωβο, αλλά ανταμείφθηκε πλουσιοπάροχα. Ο Florio Bustron δηλώνει ότι μετά από τη νίκη του επί των οπαδών της Καρλόττας το έτος 1464, ο Ιάκωβος, τώρα πλέον βασιλιάς Ιάκωβος Β΄ της Κύπρου, δώρισε στον Fabrigues ως φέουδα τα χωριά Κνοδαρά, Κόκα, Μονιάτης, Άγιος Ανδρόνικος στο Ακάκι, Μαλλιά, Ριζοκάρπασο, Αγγλισίδες, Σέλινο και άλλα μέρη⁴⁵. Στο γραπτό κείμενο της προκήρυξης του Οκτωβρίου του 1469, βάσει της οποίας ο Βενετός πρέσβης έθεσε επισήμως υπό την προστασία της Γαληνοτάτης τον βασιλιά Ιάκωβο Β΄ και το βασίλειό του, ο Fabrigues αναφέρεται ρητά ανάμεσα στους παρόντες και δη ως ναύαρχος των βασιλικών πολεμικών γαλερών. Αυτές οι γαλέρες υπό την αρχηγία του και σε συνεργασία με τον βενετικό στόλο έλαβαν μέρος σε διάφορες πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των Οθωμανών⁴⁶. Τον Αύγουστο του 1471 ο Fabrigues έλαβε βασιλική εντολή να ενεργήσει ως εκπρόσωπος ως προς τον επικείμενο γάμο του Ιακώβου με την Αικατερίνη Κορνάρο, γονή του επιφανούς βενετικού αριστοκρατικού οίκου. Βάσει αυτής της εντολής, διορίστηκε ως βασιλικός εκπρόσωπος στη βενετική επικράτεια και, εκτός από ναύαρχος του στόλου, αναφέρεται ως κόμης της Ιόππης και της Καρπασίας. Δεύτερο βασιλικό διάταγμα με χρονολόγηση το έτος 1472 του απένειμε ευρείες εξουσίες, ιδίως στη σύναψη συμφωνιών με ευγενείς του εξωτερικού και τη λήψη χρηματικών ποσών από τραπεζίτες και μεγαλέμπορους⁴⁷. Μετά τον θάνατο του βασιλιά Ιακώβου (Ιούλιος 1473) και την προσάρτηση της Κύπρου από τους Βενετούς, ο Fabrigues περιέπεσε σε

44. Ο.π., σ. 108-109 (§82)- BUSTRON, Chronique, σ. 407.

45. Ο.π., σ. 418. Για την παραχώρηση του χωριού Κνοδαρά το έτος 1465, βλ. *Le livre des remembrances de la secrète du royaume de Chypre (1468-1469)*, έκδ. J. RICHARD - TH. PAPADOPOULLOS, Nicosie 1983, σ. 210-213 (Παράρτημα 1, έγγρ. 1) (στο εξής: RICHARD, Livre des remembrances).

46. MAS LATRIE, Histoire, τ. III, σ. 320, 333, σημ. 3.

47. *Documents nouveaux servant de preuves à l'histoire de l'île de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan*, έκδ. L. DE MAS LATRIE, Collection des documents inédits: Mélanges historiques, τ. IV, Paris 1882, σ. 409-411 (στο εξής: MAS LATRIE, Documents nouveaux).

δυσμένεια, επειδή οι Βενετοί έτρεφαν καχυποψία προς τους περισσότερους ξένους μισθοφόρους που είχε προσλάβει και ανταμείψει ο τέως βασιλιάς. Πέθανε τον Οκτώβριο του 1473 και θάφτηκε στον καθεδρικό ναό της Αγίας Σοφίας στη Λευκωσία⁴⁸.

Ο Ιάκωβος Ζαπλάνα, ο δεύτερος καταλανός πειρατής που εντάχθηκε στους οπαδούς του Ιακώβου κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, περιέπεσε και αυτός στη δυσμένεια των Βενετών μετά τον θάνατο του Ιακώβου, καίτοι στην περίπτωση του συνέτρεχαν πιο συγκεκριμένοι λόγοι, όπως θα φανεί παρακάτω. Ο Ζαπλάνα πρωτοεμφανίζεται το 1461, όταν στις αρχές του έτους οι δυνάμεις του Ιακώβου έθεσαν υπό πολιορκία την Αμμόχωστο. Σύμφωνα με τον Florio Bustron, οι γενουάτες κυρίαρχοι της πόλης τον προσέλαβαν για να εξασφαλίσει τρόφιμα από την κοντινή χερσόνησο της Καρπασίας. Ο Γεώργιος Βουστρώνιος δηλώνει ότι ο Ζαπλάνα μετέβη εκεί με σκοπό να επιδοθεί στην πειρατεία, αλλά οι δύο προαναφερθείσες δραστηριότητες δεν είναι ασυμβίβαστες. Ο Ζαπλάνα και οι άνδρες του αιχμαλωτίστηκαν μετά την άφιξή τους στη χερσόνησο από τον τοπικό βάιλο Αλέξανδρο Tarantin, οπαδό του Ιακώβου, ο οποίος τους απέστειλε στον τελευταίο σιδηροδέσιμους. Ο Ιάκωβος όμως, που προφανώς θεώρησε τον Ζαπλάνα ως εν δυνάμει χρήσιμο, τον απελευθέρωσε, τον δώρισε ένα πορφυρό πουκάμισο και του έδειξε μεγάλη εύνοια, σύμφωνα με τον Γεώργιο Βουστρώνιο. Ο Florio Bustron δηλώνει επιπρόσθετα πως ο Ιάκωβος τον έφερε με το μέρος του ισχυριζόμενος ότι οι πρώην φίλοι του στην Αμμόχωστο δεν μπορούσαν πια να του προσφέρουν τίποτα, ενώ ο ίδιος ως βασιλιάς θα τον έκανε ευτυχή και ικανοποιημένο ανάμεσα στους οπαδούς του⁴⁹. Ειρήσθω εν παρόδω πως ο βάιλος της Καρπασίας είχε προηγούμενες εμπειρίες με τους Γενουάτες που εφορούσαν από την Αμμόχωστο με σκοπό τη διεξαγωγή πειρατικών ενεργειών. Τον Νοέμβριο του 1460 οι δυνάμεις του, σε συνεργασία με αυτές του αυγουστινιανού επαίτη Guillaume de Goneme, επίσης ένθερμου υποστηρικτή του Ιακώβου, έστησαν ενέδρα και σκότωσαν 35 Γενουάτες που μετέβαιναν από την Αμμόχωστο στην Καρπασία για να επιδοθούν σε πειρατεία. Ο Αλέξανδρος Tarantin, εξάλλου, στις αρχές του 1461 αναχαίτισε γαλέρα των Γενουατών που ταξίδευε στην Καρπασία για πειρατεία, φυλάκισε το πλήρωμα, αποκεφάλισε τον πλοίαρχο και έστειλε τους υπόλοιπους αιχμαλώτους στη Λευκωσία⁵⁰.

Μετά τη νίκη του επί της βασίλισσας Καρλόττας, ο βασιλιάς Ιάκωβος αν-

48. ΒΟΥΣΤΡΩΝΙΟΣ, Διήγησις, σ. 121, 128-129 (§§105, 142, 147).

49. Ό.π., σ. 105 (§71)· BUSTRON, Chronique, σ. 403-404.

50. ΒΟΥΣΤΡΩΝΙΟΣ, Διήγησις, σ. 100-101, 105 (§§66-62, 71).

τάμειψε τον Ζαπλάνα ποικιλοτρόπως. Ο τελευταίος έλαβε ως φέουδα τα χωριά Αγρινού, Βούδα, Τόχνι, Μαρώνι, Άρδανα και τα περιχώρα τους⁵¹. Στη συνέχεια διορίστηκε *κοντοσταβλής* του βασιλείου της Κύπρου, δηλαδή στρατάρχης των ενόπλων δυνάμεων, και μεταξύ των ετών 1468-1471 νυμφεύθηκε τη χήρα του φεουδάρχη Ιακώβου Καλλέργη⁵². Σε διάφορα έγγραφα που χρονολογούνται στο έτος 1468 αναφέρεται ως ο πρώτος προμηθευτής του βασιλείου. Όταν τον Σεπτέμβριο του 1468 ο *Sassons de Nores* τον διαδέχτηκε στο αξίωμα αυτό και διορίστηκε επικεφαλής του βασιλικού σεκρέτου, δηλαδή του θησαυροφυλακίου και του γραφείου διαχείρισης των περιουσιακών στοιχείων του βασιλιά, ετέθη ειδική ρήτρα πως ο Ζαπλάνα κατ' εξαίρεση δεν ήταν υπόλογος στον *Sassons de Nores*, όπως οι άλλοι προμηθευτές και αξιωματούχοι του σεκρέτου, «διότι τον έχουμε ανάγκη σε σχέση με τις άλλες κατ' ιδίαν υποθέσεις μας», όπως δήλωσε ο βασιλιάς Ιάκωβος Β΄⁵³. Ενδέχεται ο Ζαπλάνα ως πρώτος προμηθευτής να είχε και το βασιλικό θησαυροφυλάκιο υπό την εποπτεία του, ενώ προηγουμένως το θησαυροφυλάκιο υπαγόταν στον βασιλικό *τσαμπερλάνο*, δηλαδή τον αξιωματούχο με ευθύνη για τη λήψη του όρκου υποτελείας προς τον βασιλιά από τους ευγενείς. Τον Νοέμβριο του 1471 ένας συγγενής του Ιακώβου Ζαπλάνα, ο Νικόλαος Ζαπλάνα, διορίστηκε *Μέγας Κουμενδούρης* (επικεφαλής της *Commenda*) του αρχηγείου των Ιωαννιτών στο Κολόσσι, κοντά στην πόλη της Λεμεσού⁵⁴. Ο Ζαπλάνα βρισκόταν στη Ρόδο όταν πέθανε ο βασιλιάς Ιάκωβος Β΄ το 1473 και το γεγονός ότι απέστειλε τον ανιψιό του Λουδοβίκο από τη Ρόδο στην Αμμόχωστο μόλις ενημερώθηκε για τον θάνατο του βασιλιά «για να μάθει πώς εξελίσσονταν οι καταστάσεις» υποδηλώνει πως είχε αίσθημα ανασφάλειας. Εν τούτοις, εξακολούθησε να υπηρετεί την Αικατερίνη Κορνάρο, χήρα του τεθνεώτος βασιλιά. Τον Οκτώβριο του 1473 τον απέστειλε να πληρώσει 400 δουκάτα στον λατίνο πατριάρχη Ιεροσολύμων ως αμοιβή για ποσότητες σίτου που ο τελευταίος είχε φέρει στις Αλυκές, πάνω σε σκάφος που στη συνέχεια οδηγήθηκε στην Αμμόχωστο⁵⁵.

Ο Ζαπλάνα ήταν άμεσα αναμιγμένος στη συνωμοσία εναντίον της Γαληνοτάτης που σχεδίασαν διάφοροι αξιωματούχοι του βασιλείου, μεταξύ των οποίων ο ανιψιός του Λουδοβίκος και ο λατίνος αρχιεπίσκοπος Λου-

51. BUSTRON, *Chronique*, σ. 418.

52. W. H. RUDT DE COLLEBERG, *Études de prosopographie généalogique des Chypriotes mentionnés dans les registres du Vatican, 1378-1471*, *Μελέται και Υπομνήματα* 1 (1984) 523-678, εδώ σ. 619-620· ΒΟΥΣΤΡΩΝΙΟΣ, *Διήγησις*, σ. 156, σημ. 394.

53. RICHARD, *Livre des remembrances*, αρ. 69, 159-165, 168-169, 171, 191, 193-194, 207, 226.

54. MAS LATRIE, *Histoire*, τ. III, σ. 93, 65· EDBURY, *Kingdom*, σ. 182-183.

55. ΒΟΥΣΤΡΩΝΙΟΣ, *Διήγησις*, σ. 126-128 (§§131, 141).

δοβίκος de Fabrigues, αδελφός του προαναφερθέντος πρώην πειρατή Juan Perez Fabrigues, με σκοπό να δολοφονήσουν τους βενετούς και κυπρίους συμβούλους της βασίλισσας Αικατερίνης Κορνάρο και ακολούθως να παραχωρήσουν το βασίλειο στον βασιλιά Φερδινάνδο της Νεάπολης⁵⁶. Με την αποτυχία της συνωμοσίας που εκδηλώθηκε στις 14 Νοεμβρίου 1473, τον Ιανουάριο του επομένου έτους ο Ιάκωβος Ζαπλάνα, ο αρχιεπίσκοπος, ο Λουδοβίκος και άλλοι συνωμότες έφυγαν από την Κύπρο, καίτοι η σύζυγος του Ιακώβου Ζαπλάνα παρέμεινε εκεί. Οι περιουσίες του Ζαπλάνα και του ανιψιού του δημεύτηκαν⁵⁷. Ο Ζαπλάνα, ωστόσο, και ορισμένοι άλλοι που διέφυγαν από την Κύπρο εξακολουθούσαν να ενεργούν εναντίον της Βενετίας. Τον Δεκέμβριο του 1474 η Γαληνοτάτη ενημέρωσε τον ναύαρχο των βενετικών πολεμικών γαλερών στα ανοικτά της Κύπρου πως ο αρχιεπίσκοπος Λουδοβίκος, ο κόμης της Τρίπολης, ο Ρίτσο ντε Μαρίνο και ο Ιάκωβος Ζαπλάνα εξακολουθούσαν να ραδιουργούν εναντίον της βασίλισσας Αικατερίνης και πως αυτοί που είχαν εξοριστεί από την Κύπρο επιδίδονταν σε πειρατικές ενέργειες εναντίον των εδαφών του μαμελούκου σουλτάνου, προκαλώντας την οργή του, εφόσον νόμιζε εσφαλμένα πως οι επιδρομές τους ήταν πρωτοβουλία των Κυπρίων που υποστήριζαν τη βασίλισσα. Ο ναύαρχος πήρε εξουσιοδότηση να τους κυνηγήσει, να τους συλλάβει δια της βίας και να τους στείλει στη βασίλισσα για την επιβολή σωματικής ποινής⁵⁸. Είναι άγνωστο το τι τελικά απέγινε ο Ζαπλάνα, αλλά δεδομένου ότι ήταν Καταλανός στην καταγωγή ενδεχομένως να επέστρεψε στη γενέτειρά του. Ο συγγενής του Νικόλαος αποστερήθηκε του αξιώματός του στο αρχηγείο των Ιωαννιτών, όταν διαπιστώθηκε από τους Βενετούς πως είχε αποκρύψει εκεί αγαθά και χρήματα του Ιακώβου⁵⁹. Οι δύο γιοι του εστάλησαν στην Αμμόχωστο για ανάκριση και, ενώ τελικά αθωώθηκαν, το έτος 1476 κατόπιν εντολής του βενετικού Συμβουλίου των Δέκα εστάλησαν εκ νέου μαζί με τη μητέρα τους στη Βενετία, όπου μετά τη μεσολάβηση του βασιλιά της Αραγωνίας αφέθηκαν ελεύθεροι. Τελικά, η κυβέρνηση της Γαληνοτάτης έδωσε και σύνταξη ύψους 300 δουκάτων ετησίως στη χήρα του Ζαπλάνα, δημιουργώντας έτσι εύλογες υποψίες πως ο βασιλιάς της Αραγωνίας ενήργησε κατόπιν παράκλησης του ιδίου του Ιακώβου Ζαπλάνα, με την προϋπόθεση βέβαια πως ο τελευταίος βρισκόταν ακόμη εν ζωή⁶⁰.

56. Ο.π., σ. 131-132, 135, 138 (§§ 155, 159, 170).

57. Ο.π., σ. 141-144 (§§ 176, 180, 184-185).

58. MAS LATRIE, Histoire, τ. III, σ. 402-403.

59. ΒΟΥΣΤΡΩΝΙΟΣ, Διήγησις, σ. 145-146 (§192).

60. HILL, History, τ. III, σ. 698 και σημ. 3. A. LUTTRELL, Τα στρατιωτικά τάγματα, στο: ΠΑΠΑ-

Η τουρκική πειρατεία

Η τουρκική πειρατεία στην Μεσόγειο ήταν επικεντρωμένη κατά τον 14ο αιώνα στο Αιγαίο, αλλά οι δραστηριότητες των τούρκων πειρατών στη συνέχεια επεκτάθηκαν για να καλύψουν το Ιόνιο πέλαγος και την ευρύτερη Ανατολική Μεσόγειο. Ως συνέπεια της καταστροφής του κράτους των Σελτζούκων στην ενδοχώρα της Μικράς Ασίας από τους μογγόλους εισβολείς στα μέσα του 13ου αιώνα, δημιουργήθηκαν στη θέση του διάφορα μικρά τουρκικά εμιράτα. Αυτά άρχισαν από τα τέλη του 13ου αιώνα να επεκτείνονται προς δυσμάς, σε βάρος της αποδυναμωμένης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, και στις αρχές του 14ου είχαν ολόκληρα εκτοπίσει το Βυζάντιο από τη Μικρά Ασία. Την εποχή αυτήν υπήρχαν τουρκικά εμιράτα που είχαν υπό τον έλεγχό τους τις ανατολικές ακτές του Αιγαίου, τα οποία ανέπτυξαν ισχυρούς πειρατικούς στόλους και άρχισαν να οργανώνουν επιδρομές εναντίον των νησιών του Αιγαίου, των βενετοκρατούμενων νησιών της Εύβοιας και της Κρήτης, της Πελοποννήσου και (από το 1343 και μετά) της ίδιας της Κύπρου⁶¹. Το έτος 1347 οι Τούρκοι πειρατές οργάνωσαν μία τολμηρή επιδρομή εναντίον της Κερύνειας, όπου εισερχόμενοι αιφνιδίως στο φρούριο αποκεφάλισαν τον φρούραρχο και σκότωσαν πολλούς άλλους⁶². Κατά τις καλά οργανωμένες και ολοένα αυξανόμενης κλίμακας επιδρομές τους, οι Τούρκοι πειρατές έπαιρναν χιλιάδες έλληνες αιχμαλώτους, τους οποίους είτε ανάγκαζαν να κωπηλατούν στις γαλέρες τους είτε πουλούσαν αιχμαλώτους στα διάφορα σκλαβοπάζαρα της Μεσογείου, ιδίως σε εκείνα της Ρόδου και της Αμμοχώστου, όπου από τις αρχές του 14ου αιώνα ο αριθμός των Ελλήνων που πωλούνταν ως σκλάβοι αυξήθηκε κατακόρυφα. Το χρονικό του φραγκισκανού αδελφού Niccolò da Roggibonsi, ο οποίος ταξίδεψε ως προσκυνητής στους Αγίους Τόπους στα μέσα του 14ου αιώνα, περιγράφει γραφικότητα την πώληση ελλήνων σκλάβων στην Αίγυπτο μέσω δημοπρασίας:

Πολλές φορές έβλεπα τους έμπορους που είχαν μεγάλη ουρά σκλάβων που τους έπαιρναν στην αγορά, σαν να ήταν ζώα, και όταν ο έμ-

ΔΟΠΟΥΛΟΣ (επιμ.), ό.π. (σημ. 22), σ. 733-757, εδώ σ. 753· ΒΟΥΣΤΡΩΝΙΟΣ, Διήγησις, σ. 155-156, 164 (§§224, 256)· MAS LATRIE, Histoire, τ. III, σ. 408-412· *Lettres closes, patentes et curiales du Clément VI se rapportant à la France*, έκδ. E. DÉPREZ – G. MOLLAT – J. GLÉNISSON [Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome], τ. I-IX, Paris 1901-1961, αρ. 341 (στο εξής: *Lettres du pape Clément VI*).

61. *Lettres du pape Clément VI*, αρ. 341.

62. *Βραχέα Χρονικά*, έκδ. P. SCHREINER, Die byzantinischen Kleinchroniken, τ. I-III [Corpus Fontium Historiae Byzantinae 12], Wien 1975-1979, τ. I, σ. 206.

πορος θέλει να ξεφορτωθεί αυτό το αξιολύπητο εμπόρευμα, βάζει τον διαλαλητή να διαλαλεί την πώλησή τους, και πωλούνται σε αυτόν που προσφέρει τα περισσότερα χρήματα. Ω Έλληνες, που κάποτε ήσασταν κυρίαρχοι της γης και που τώρα γίνετε σκλάβοι και πωλείστε σε όλο τον κόσμο με διατίμηση, όπως συμβαίνει με τα ζώα!⁶³

Εν όψει αυτής της κρίσιμης κατάστασης, τα χριστιανικά κράτη στη λεκάνη της Μεσογείου, προπαντός η Βενετία, η Ρόδος των Ιωαννιτών και το βασίλειο της Κύπρου, άρχισαν από τα μέσα του 14ου αιώνα να οργανώνουν ναυτικές συμμαχίες με σκοπό την καταπολέμηση της τουρκικής πειρατείας. Οι συμμαχίες που συγκροτήθηκαν το 1333, το 1344, το 1351 και το 1357 πέτυχαν ορισμένες σημαντικές νίκες σε ναυμαχίες εναντίον των τουρκικών πειρατικών στόλων και περιπολούσαν τις θάλασσες προς αναζήτηση και σύλληψη πειρατικών σκαφών. Το 1336-1337 ο βασιλιάς Ούγος Δ΄ της Κύπρου νίκησε τους Τούρκους σε διάφορες ναυμαχίες, αν και δεν ξέρουμε κατά πόσον αυτές έγιναν στις θάλασσες γύρω από την Κύπρο ή στο Αιγαίο, και ο πάπας Βενέδικτος ΙΒ΄ τού απένευσε συγχαρητήρια. Ως αποτέλεσμα αυτών των επιτυχιών, οι τουρκικές πόλεις στα νότια παράλια της Μικράς Ασίας άρχισαν να πληρώνουν ετήσιο φόρο υποτέλειας στον βασιλιά Ούγο⁶⁴. Οι χειρότερες πειρατικές επιδρομές των Τούρκων, όμως, γίνονταν στο Αιγαίο. Η βενετοκρατούμενη Κρήτη και η Εύβοια δέχτηκαν κατ' επανάληψη μεγάλες και άκρως ζημιογόνες επιδρομές από τουρκικούς πειρατικούς στόλους που εξορμούσαν από τις βάσεις τους στο τουρκικό εμιράτο του Αϊδινίου, οι οποίες όχι μόνο έπλητταν σοβαρά το δυτικό εμπόριο, αλλά αποτελούσαν απειλή και για την ίδια την βενετική κυριαρχία στο Αιγαίο. Η Σμύρνη, που είχε καταληφθεί από τους Τούρκους στα τέλη του 13ου αιώνα, ήταν η μεγαλύτερη ναυτική τους βάση και από το 1339 και εξής η ναυτική τους ισχύς, ιδίως αυτή του εμιράτου του Αϊδινίου, αυξήθηκε σημαντικά, με αποτέλεσμα να δεχτούν νέες επιδρομές οι βενετικές κτήσεις στο Αιγαίο, όπως η Κρήτη, η Εύβοια και οι Κυκλάδες, κατά τις οποίες χιλιάδες Έλληνες πάρθηκαν αιχμάλωτοι και πουλήθηκαν ως σκλάβοι, όχι μόνο από τα νησιά, αλλά και από την

63. MAS LATRIE, *Histoire*, τ. II, σ. 180-181· B. ARBEL, *Slave Trade and Slave Labor in Frankish Cyprus, 1191-1571*, *Studies in Medieval and Renaissance History* 14 (1993) 151-190, εδώ σ. 156· FRÀ NICCOLÒ DA POGGIBONSI, *Libro d'oltramare*, μτφρ. T. BELLORINI – E. HOADE, *A Voyage beyond the Seas (1346-1350)*, Jerusalem 1945, 21992, σ. 124.

64. *Lettres closes et patentes du pape Benoît XII intéressant les payes autres que la France*, έκδ. J.-M. VIDAL – G. MOLLAT [Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome], Paris 1913-1950, αρ. 1673· LUDOLF VON SUDHEIM, *Itinerarium Hierosolymitanae* MAS LATRIE, *Histoire*, τ. II, σ. 111-112.

ηπειρωτική Ελλάδα. Σύμφωνα με έκθεση που ετοιμάστηκε το 1341 για τη βενετική Γερουσία από τους βενετούς τοποτηρητές του Αιγαίου, οι τούρκοι πειρατές είχαν ρημάξει όλη την Ελλάδα, προκαλώντας τεράστιες καταστροφές⁶⁵.

Ήταν λόγω των πιο πάνω δεδομένων που το 1344 συγκροτήθηκε ναυτική συμμαχία που περιελάμβανε τους Ιωαννίτες της Ρόδου, τους Βενετούς, το βασίλειο της Κύπρου και τον πάπα της Ρώμης, και από επιχειρησιακής άποψης αυτή αποδείχθηκε η πλέον επιτυχημένη από όλες τις συμμαχίες. Πρώτα ο χριστιανικός στόλος νίκησε σε ναυμαχία ένα μεγάλο τουρκικό πειρατικό στόλο στα ανοικτά της Χαλκιδικής και στη συνέχεια εκπόρθησε ύστερα από αιφνιδιαστική επίθεση το λιμάνι της Σμύρνης, τη μεγαλύτερη βάση των τούρκων πειρατών στο Αιγαίο⁶⁶. Οι Λατίνοι κατόρθωσαν να κρατήσουν τη Σμύρνη στα χέρια τους μέχρι το 1402 και τα διάφορα μέλη της συμμαχίας ανέλαβαν από κοινού τη φρούρηση της πόλης, τον ανεφοδιασμό της δια θαλάσσης και την καταβολή των εξόδων για τη διατήρηση χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων εκεί. Η συνεχής υπεράσπιση της Σμύρνης ήταν πολυδάπανη, διότι οι Τούρκοι εξακολουθούσαν να ελέγχουν την ενδοχώρα, και έτσι μόνο από τη θάλασσα μπορούσε να ανεφοδιαστεί.

Το 1351 οι Βενετοί, οι Ιωαννίτες της Ρόδου, ο πάπας Κλήμης Στ' και το βασίλειο της Κύπρου σχημάτισαν νέα ναυτική συμμαχία, με σκοπό τη διατήρηση των κητήσεών τους και της θαλάσσιας υπεροχής που είχαν εξασφαλίσει σε σχέση με τους Τούρκους. Η συμμαχία αυτή όμως διαλύθηκε αναγκαστικά στο τέλος του χρόνου, λόγω του πολέμου που ξέσπασε μεταξύ Βενετίας και Γένουας, των δύο ισχυρότερων ναυτικών πολιτειών στη Μεσόγειο⁶⁷. Παρά ταύτα, όμως, οι Λατίνοι κατόρθωσαν να κρατήσουν τη Σμύρνη και οι γαλέρες των Ιωαννιτών και των βασιλέων της Κύπρου εξακολουθούσαν να περιπολούν τις θάλασσες και να ανεφοδιάζουν την πόλη ακόμη και επί Πέτρου Α', ο οποίος το 1359 διαδέχτηκε τον Ούγο ως βασιλιάς της Κύπρου. Η συνεισφορά της Κύπρου στην άμυνα της Σμύρνης ήταν αξιόλογη, όχι μόνο από στρατιωτικής, αλλά και από οικονομικής πλευράς. Για να χρηματοδοτούν την άμυνα της Σμύρνης, ο πάπας της Ρώμης, η Βενετία, οι Ιωαννίτες και οι βασιλείς της Κύπρου κατέβαλλαν ετησίως 3.000 χρυσά φλορίνια. Η συνεισφορά του πάπα όμως προερχόταν από τα ποσά που εισέπραττε από τη λατινική εκκλησία της Κύπρου υπό μορφή εκκλησιαστικών φόρων και έτσι στην πράξη η μισή ετήσια συνεισφορά προερχόταν από την Κύπρο. Ακόμη και η συνεισφορά των Ιωαννιτών της Ρόδου προερχόταν σε μεγάλο βαθμό από τα

65. ELIZABETH ZACHARIADOU, *Trade and Crusade, Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin, 1300-1415*, Venezia 1983, σ. 41-45.

66. *Lettres du pape Clément VI*, αρ. 1377, 1462.

67. MAS LATRIE, *Histoire*, τ. I, σ. 217-218· *Lettres du pape Clément VI*, αρ. 5052, 5056.

σημαντικά έσοδα τους στην Κύπρο, όπου το τάγμα ήταν ο μεγαλύτερος γαιοκτήμονας ύστερα από το στέμμα και είχε πλούσια έσοδα από την παραγωγή και εξαγωγή σιτηρών, κρασιού και προπαντός ζάχαρης. Στις επαρχίες Λεμεσού και Πάφου το τάγμα αξιοποιούσε τις τεράστιες φυτείες ζαχαροκάλαμου που είχε⁶⁸.

Ο πόλεμος μεταξύ Βενετίας και Γένουας, ωστόσο, είχε δυσμενέστερες συνέπειες ως προς την καταπολέμηση της τουρκικής πειρατείας. Το 1356 ο πάπας Ιννοκέντιος Στ΄ σε επιστολή του προς τον βασιλιά Ούγο Δ΄ της Κύπρου παρατήρησε ότι είχε αναβιώσει το φαινόμενο της τουρκικής πειρατείας, επειδή οι Βενετοί και οι Γενουάτες δεν εκπλήρωναν, προφανώς λόγω του πολέμου μεταξύ τους, τις υποχρεώσεις τους στην καταπολέμησή της. Μόνο με τη λήξη των εχθροπραξιών μεταξύ τους κατέστη δυνατή η συγκρότηση το 1357 μίας νέας ναυτικής συμμαχίας διαρκείας πέντε ετών μεταξύ της Κύπρου, της Βενετίας και των Ιωαννιτών της Ρόδου. Τα τρία συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύτηκαν να συνεισφέρουν από δύο γαλέρες για την αστυνόμευση των θαλασσών, καθώς και 3,000 φλορίνια ετησίως για την άμυνα της Σμύρνης⁶⁹. Όταν το 1359 ο Πέτρος Α΄ έγινε βασιλιάς της Κύπρου, σημειώθηκαν νέες επιτυχίες εναντίον των Τούρκων, όπως η κατάληψη της Αττάλειας στις νότιες ακτές της Μικράς Ασίας το 1361 από τον βασιλικό στόλο.

Ο Λεόντιος Μαχαιράς, κύριος χρονικογράφος του 15ου αιώνα, μνημονεύει δύο πειρατικές επιδρομές των Τούρκων το έτος 1363. Στην πρώτη, πειρατές με δώδεκα τουρκικές γαλέρες υπό την αρχηγία του Hamid Reis, επωφελούμενοι των απωλειών πληθυσμού που είχε υποστεί η Κύπρος ένεκα της πανώλης, καθώς και της απουσίας του βασιλιά Πέτρου Α΄ στην Ευρώπη, οργάνωσαν επιδρομή στην περιοχή της Πεντάγυιας, προβαίνοντας σε λεηλασίες και πολυάριθμους εξανδραποδισμούς και αποχωρώντας πριν την άφιξη των ιππέων και του πεζικού που είχαν σταλεί από τη Λευκωσία. Στη δεύτερη επιδρομή, έξι τουρκικές γαλέρες υπό την αρχηγία του Hamid επέδραμαν εναντίον της χερσονήσου της Καρπασίας, επιδιδόμενοι και αυτοί σε λεηλασίες και τον εξανδραποδισμό πολλών χωρικών. Τους αναχαίτισαν αιφνιδίως όμως τέσσερις κυπριακές γαλέρες υπό την ηγεσία διαφόρων ιπποτών της Κύπρου, με αποτέλεσμα να κατακρουρηθεί το πλήρωμα μίας τουρκικής γαλέρας και

68. *Lettres secrètes et curiales du pape Innocent VI*, έκδ. P. GASNAULT – M.-H. LAURENT [Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome], τ. I-IV, Paris 1959-1968, σφ. 80, 1631-1632. *Registres du pape Innocent VI*, έκδ. E. BERGER, [Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome], τ. I-IV, Paris 1881-1921, σφ. 246, 248. A. LUTTRELL, *The Hospitallers in Cyprus, 1310-1378*, *Κυπριακαί Σπουδαί* 50 (1986) 155-184, εδώ σ. 164.

69. N. COUREAS, *Cyprus and the Naval Leagues, 1333-1358*, στο: *Cyprus and the Crusades*, N. COUREAS – J. RILEY-SMITH (επιμ.), Nicosia 1995, σ. 107-124, εδώ σ. 119-120.

να πιαστεί μία δεύτερη, ενώ ορισμένοι Τούρκοι σκοτώθηκαν στη μάχη και άλλοι αιχμαλωτίστηκαν και μεταφέρθηκαν στη Λευκωσία, όπου και απαγχονίστηκαν. Ως αντίποινα οι κυπριακές γαλέρες έκαναν επιδρομή εναντίον του Ανεμουρίου και της Συκής στην τουρκική ακτή απέναντι από την Κύπρο. Ο Μαχαιράς εξιστορεί πως το επόμενο έτος, το 1364, τρεις τουρκικές γαλέρες επέδραμαν στις βόρειες ακτές της Κύπρου, αιχμαλωτίζοντας πολλούς, αλλά ότι ακολούθως πέντε κυπριακές γαλέρες τις κυνήγησαν, τους επιτέθηκαν και τις κατέλαβαν, σκοτώνοντας αρκετούς Τούρκους και απαγχονίζοντας τους υπόλοιπους που αιχμαλωτίστηκαν⁷⁰. Ο βασιλιάς Πέτρος Α΄ οργάνωσε επιδρομές εναντίον άλλων τουρκοκρατούμενων πόλεων στις νότιες παραλίες της Μικράς Ασίας, υποχρεώνοντας τους τοπικούς εμίρηδες να καταβάλουν ετήσιο φόρο υποτελείας, και από το 1364 μέχρι το τέλος της βασιλείας του σταμάτησαν οι τουρκικές πειρατικές επιδρομές εναντίον της Κύπρου⁷¹.

Οι δαπανηροί πόλεμοι του Πέτρου Α΄ εναντίον των Μαμελούκων από το 1365 και εξής, ωστόσο, αποδυνάμωσαν το κυπριακό βασίλειο ανεπανόρθωτα, προκάλεσαν εσωτερική αναταραχή, με αποτέλεσμα τη δολοφονία του βασιλιά το 1369, και οδήγησαν την Κύπρο σε πόλεμο με τη Γένοβα. Οι Γενοואίτες, εξαγριωμένοι από το γεγονός ότι η κατάληψη και ληλασία της Αλεξάνδρειας το 1365 από τις δυνάμεις του Πέτρου Α΄ είχαν προξενήσει μεγάλη ζημιά στα εμπορικά τους συμφέροντα, εισέβαλαν στην Κύπρο το 1373, λίγα χρόνια μετά τη δολοφονία του, και στον πόλεμο που ακολούθησε προσάρτησαν την Αμμόχωστο και ανάγκασαν το ηττημένο κυπριακό βασίλειο να τους πληρώνει τεράστια ποσά υπό μορφή αποζημιώσεων⁷². Από το 1373 και εξής το αποδυναμωμένο βασίλειο της Κύπρου έπαυσε να συμβάλει στην καταπολέμηση της τουρκικής πειρατείας. Αντιθέτως, η ίδια η Κύπρος με την πάροδο του χρόνου έγινε θύμα πειρατικών επιδρομών. Ο Ιταλός προσκυνητής Nicola de Martoni, που πραγματοποίησε ταξίδι στους Αγίους Τόπους μεταξύ των ετών 1394-1395, εξιστόρησε πως κατά το ταξίδι της επιστροφής του από την Αμμόχωστο στην Ευρώπη τον Δεκέμβριο του 1394, όταν σταμάτησαν προσωρινά σε ένα φρούριο ονομαζόμενο Baffa, αβέβαιης γεωγραφικής προσέλευσης αλλά μάλλον το κάστρο της Πάφου στη δυτική Κύπρο, παρατήρησε κατά τη διάρκεια των περιηγήσεών του στα περικόρα πολλά χωριά εγκαταλεμμένα μετά την τυρπόλησή τους από τους Τούρκους⁷³. Όπως λέχθηκε παραπάνω, το βασίλειο της Κύπρου άρχισε να ενθαρρύνει την πει-

70. ΜΑΧΑΙΡΑΣ, Έξιήγησις, §§137, 139-142, 151-152.

71. EDBURY, Kingdom, σ. 163.

72. Ο.π., σ. 165-167, 197-211.

73. NICOLA DE MARTONI, *Il pellegrinaggio ai Luoghi Santi da Carinola a Gerusalemme 1394-1395*, έκδ. M. PICCIRILLO, Paris 2003, σ. 118-119.

ρατεία διάφορων χριστιανικών εθνών εναντίον των Μαμελούκων, με αποτέλεσμα να εισβάλουν στην Κύπρο οι Μαμελούκοι το 1426 και να επιβάλουν καθεστώς υποτελείας στο βασίλειο, το οποίο τώρα βρισκόταν σε κατάσταση οικονομικής εξαθλίωσης και πολιτικής απομόνωσης.

Η παρακμή του βασιλείου της Κύπρου είχε ως αποτέλεσμα και την αναβίωση της τουρκικής πειρατείας. Οι Βενετοί, βασιζόμενοι στην εμπειρία τους με τις γαλέρες στις οποίες επέβαιναν προσκυνητές με προορισμό τους Αγίους Τόπους, οι οποίες συνήθως χρησιμοποιούσαν το λιμάνι της Βενετίας ως αφετηρία, προέβησαν στη λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την καταπολέμηση του φαινομένου της πειρατείας στην Ανατολική Μεσόγειο. Το έτος 1407 απαγορεύτηκε στους προσκυνητές να ταξιδεύουν από τη Βενετία στους Αγίους Τόπους επιβιβαζόμενοι σε μη βενετικά πλοία, απαγόρευση που επαναλήφθηκε το έτος 1423. Το έτος 1408, εξάλλου, το πλήρωμα και οι επιβάτες που επέβαιναν στη γαλέρα του Βενετού Andrea Quirini απέκρουσαν, έπειτα από γενναία αντίσταση, επίθεση εναντίον του σκάφους τους από Τούρκους πειρατές στον κόλπο της Αττάλειας. Αυτό το συμβάν ενδέχεται να οδήγησε σε μέτρο που πέρασε η βενετική Γερουσία το ίδιο έτος, σύμφωνα με το οποίο στις γαλέρες που είχαν προορισμό τους Αγίους Τόπους όφειλαν να επιβαίνουν τουλάχιστο 20 ένοπλοι άνδρες και τοξότες για την απόκρουση ενδεχόμενων επιθέσεων από μέρος των τούρκων πειρατών⁷⁴.

Η απειλή των τούρκων πειρατών ήταν κάθε άλλο παρά πλασματική. Ο ισπανός ευγενής Pero Tafur, κατά το ταξίδι του από το λιμάνι της Κερύνειας το 1439 προς τη Ρόδο, δέχτηκε επίθεση από τουρκική γαλέρα και γλίτωσε μόνον όταν οι ναύτες πετάξαν τα εμπορεύματα στη θάλασσα για να κινηθεί πιο γρήγορα το σκάφος τους⁷⁵. Τον Μάιο του 1445 η βενετική Γερουσία αποφάσισε να στείλει στην Κύπρο πολεμική γαλέρα, στην οποία θα επέβαιναν 32 τοξότες και έξι ευγενείς, για να καταπολεμήσει τους πειρατές, καθώς και όσους λεηλατούσαν τα πλοία που κατά καιρούς ναυαγούσαν στις ακτές της Κύπρου. Αυτή η ενέργεια υποδεικνύει ότι η πειρατεία είχε λάβει τέτοιες διαστάσεις, ώστε να αποτελεί πλέον κίνδυνο για το βενετικό εμπόριο στην Κύπρο και την Ανατολική Μεσόγειο γενικότερα⁷⁶. Μετά την κατάληψη της Κωρύκου το 1448 από τον εμίρη της Καραμανίας, που ήταν το τελευταίο λιμάνι στην παραλία της Μικράς Ασίας υπό την κυριαρχία του βασιλείου της

74. G. GRIVAUD, *Excerpta Cypria nova, I: Voyageurs occidentaux à Chypre au XVème siècle*, Nicosie 1990, σ. 20, 22 (στο εξής: GRIVAUD, *Excerpta Cypria*).

75. C. I. NEPAULSSINGH, *Pero Tafur and Cyprus [Sources for the History of Cyprus, 4]*, Altamont 1997, σ. 20-21.

76. F. THIRIET, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie*, τ. III, Paris - La Haye 1961, αρ. 2691.

Κύπρου, διευκολύνθηκε το έργο των τούρκων πειρατών. Πειρατικά σκάφη από την Καρμανία επέδραμαν στην Κύπρο από το 1450 και εξής. Το έτος 1450 και πάλι το 1451 τουρκικά πειρατικά πλοία κατήλθαν στη Λεμεσό και στη συνέχεια επέδραμαν εναντίον των χωριών Αυδήμου, Πάχνα, Κίτιον και Καρπάσι. Αφού έκαναν τον γύρο της Κύπρου, διενήργησαν νέα επιδρομή εναντίον της πόλης της Χρυσοχούς και τεσσάρων άλλων χωριών, πυρπολώντας τα χωριά και σκοτώνοντας πολλούς κατοίκους αυτών των μερών.

Σε μία νέα επιδρομή ασαφούς χρονολόγησης εναντίον της χερσονήσου της Καρπασίας, επτά πλοία από την Καρμανία πυρπόλησαν το χωριό του Αγίου Ανδρόνικου της Κανακαρίας, που ήταν φέουδο της βασίλισσας, και τα χωριά Καλάμι και Μάσαρα, σκοτώνοντας δύο ηλικιωμένους και τέσσερις γυναίκες. Από τα επτά τουρκικά πλοία εξώκειλαν τα τρία λόγω δυνατής τρικυμίας, ενώ τα άλλα τέσσερα γλίτωσαν, αλλά στο μεταξύ η ζημιά είχε γίνει και υπολογίστηκε ως υπερβαίνουσα τα 3.000 δουκάτα⁷⁷. Τον Αύγουστο του 1453 τουρκικός στόλος που αριθμούσε 13 πλοία ήλθε στην Κύπρο, αλλά μία αντεπίθεση των Κυπρίων είχε ως αποτέλεσμα να σκοτωθούν 100 επιδρομείς⁷⁸. Εν τούτοις, οι καταστροφές που προξενούσαν οι πειρατές έλαβαν τρομερές διαστάσεις. Το ίδιο έτος 300 προσκυνητές επισκεπτόμενοι τα Ιεροσόλυμα και τους Αγίους Τόπους έπεσαν στα χέρια τούρκων πειρατών, όπως εξιστορεί ανώνυμο γερμανικό χρονικό από τη ναυτική πόλη Lübeck της βορείου Γερμανίας⁷⁹.

Το μέγεθος της ζημιάς που προξένησαν οι πειρατικές επιδρομές των Τούρκων σε βάρος της Κύπρου διαφαίνεται από την απάντηση του βασιλιά Ιωάννη Β΄ της Κύπρου το 1454 στους Βενετούς, όταν οι τελευταίοι διαμαρτυρήθηκαν για τις καθυστερήσεις στην αποπληρωμή των χρεών του. Ο βασιλιάς τούς εξήγησε ότι η καθυστέρηση οφειλόταν στο γεγονός ότι τρεις διαδοχικές επιδρομές των Τούρκων της Καρμανίας είχαν πλήξει την παραγωγή ζαχαροκάλαμου, δηλαδή μία από τις κυριότερες πηγές των βασιλικών εσόδων⁸⁰. Οι συνθήκες που σύναψε η Βενετία και το βασίλειο της Αραγωνίας με το εμιράτο της Καρμανίας τα έτη 1453 και 1455, ωστόσο⁸¹, με σκοπό τον τερματισμό των τουρκικών πειρατικών επιδρομών σε βάρος

77. DARROUZES, Notes, σ. 43-44.

78. J. DARROUZES, Notes pour servir à l'histoire de Chypre, *Κυπριακά Σπουδαί* 20 (1956) 33-66, εδώ σ. 52· Ο ΙΔΙΟΣ, Autres manuscrits originaires de Chypre, *Revue des Etudes Byzantines* 15 (1957) 131-168, εδώ σ. 133.

79. GRIVAUD, Excerpta Cypria, σ. 22 και σημ. 52.

80. MAS LATRIE, Documents nouveaux, σ. 381.

81. P. EDBURY, Οι τελευταίοι Λουζινιανοί, 1432-1489, στο: ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (επιμ.), ό.π. (σημ. 22), σ. 177-258, εδώ σ. 187.

της Κύπρου είχαν μάλλον βραχυπρόθεσμα οφέλη, ενώ μακροπρόθεσμα απέτυχαν. Το έτος 1453 οι Γενουάτες κατέλαβαν τη Λεμεσό και σε επιστολή του έτους 1456 προς τον Ιωάννη Β΄ δικαιολόγησαν την ενέργεια αυτή με τον ισχυρισμό ότι παρείχαν προστασία στην πόλη, ενδεχομένως από τις πειρατικές επιδρομές από τις οποίες υπέφερε. Μαρτυρία για το ευάλωτο της Λεμεσού την εποχή αυτή παρέχει και ο λατίνος επίσκοπος της πόλης Πέτρος de Manatiis, ο οποίος παραιτήθηκε από την επισκοπή του το 1459, παρατηρώντας πως η πόλη είχε ερημωθεί λόγω των επιθέσεων που δεχόταν από τους πειρατές και άλλους βάρβαρους⁸².

Συμπεράσματα

Από την παραπάνω αναλυτική περιγραφή του φαινομένου της πειρατείας στην φραγκοκρατούμενη Κύπρο εξάγεται αβίαστα το συμπέρασμα πως η πειρατεία στην οποία επιδίδονταν τόσο οι Χριστιανοί όσο και οι Μουσουλμάνοι ήταν διαχρονικό φαινόμενο, που επηρέαζε αισθητά την πολιτική και οικονομική κατάσταση στο βασίλειο της Κύπρου καθ' όλη τη διάρκεια της δυναστείας των Λουζινιανών. Σε εποχές ισχύος οι βασιλείς της Κύπρου μπόρεσαν, είτε με συμμάχους είτε και από μόνοι τους, να καταπολεμήσουν αποτελεσματικά την πειρατεία, ενώ σε εποχές οικονομικής και πολιτικής παρακμής υποχρεώθηκαν είτε να ενθαρρύνουν την πειρατεία εναντίον των Μαμελούκων, κάτι που οδήγησε στην κατάληψη της Κύπρου από τους τελευταίους και την επιβολή καθεστώτος υποτέλειας, είτε να δέχονται πειρατικές επιδρομές χωρίς να έχουν τη δυνατότητα να λάβουν αποτελεσματικά μέτρα για την πάταξή τους. Το γεγονός ότι η πειρατεία στη Μεσόγειο κατά τον όψιμο Μεσαίωνα είχε ιδεολογικά και πολιτικά κίνητρα καθιστούσε πιο δύσκολη την καταπολέμηση της, καθώς οι πειρατές ως επί το πλείστον έχαιραν της προστασίας διαφόρων χριστιανικών ή μουσουλμανικών κρατών που ενθάρρυναν αυτή τη δραστηριότητα και παρείχαν διευκολύνσεις στους ίδιους τους πειρατές.

82. G. DALLA SANTA, *Alcuni documenti per la storia della chiesa di Limisso in Cipro durante la seconda meta del Sec. XV* [Nuovo Archivio Veneto, 16], Venezia 1898, σ. 155· CATHERINE OTTEN-FROUX, *Les Génois à Limassol au milieu du XVe siècle*, στο: *Dei gesta per Francos: Crusade Studies in Honour of Jean Richard*, M. BALARD – B. Z. KEDAR – J. RILEY-SMITH (επιμ.), Aldershot 2001, σ. 409-423, εδώ σ. 411, 419.

SUMMARY

WESTERN AND TURKISH PIRATES IN CYPRUS AND THE MEDITERRANEAN DURING THE PERIOD OF FRANKISH RULE

The article examines and discusses the impact of piracy on the Lusignan kingdom of Cyprus. The pirates originated from Western Europe on the one hand, notably the Genoese and Catalans, and on the other from Turkish lands. The relations of the Lusignan kingdom with the pirates changed over the course of the centuries. References to piracy in the waters around Cyprus in the thirteenth century are largely confined to the acts of the synods of the island's Latin Church. From the fourteenth century onwards, however, measures with a view to combating piracy, especially that practiced by Turkish marauders based on the emirates along the Eastern Aegean littoral, are recorded, especially under King Hugh IV (1324-1359) and his successor, King Peter I (1359-1369). These efforts culminated in the formation of naval leagues in the first half of the fourteenth century between Venice, the papacy, the Hospitallers of Rhodes, as well as Byzantium and Cyprus occasionally, in order to combat Turkish piracy. The capture of Smyrna in 1344, held by the Latins until 1402, was the crowning success of their operations.

Following its defeat by Genoa in the war of 1373-1374, however, Lusignan Cyprus was not in a position to combat piracy anymore, becoming instead a haven for Catalan pirates who systematically raided the coasts of Mamluk Egypt and Syria. The Mamluk invasion of Cyprus in 1426, leading to the defeat and further impoverishment of the kingdom, put a stop to such raids from Lusignan Cyprus, although Genoese-occupied Famagusta continued to provide facilities for Catalan pirates who raided the coastal areas of Egypt and Syria. Instead, the enfeebled kingdom of Cyprus became a victim of the systematic depredations of Turkish pirates operating chiefly from the emirate of Karaman. At the end of the Lusignan period, following the civil war between Queen Charlotte and her illegitimate half-brother James, who by the year 1464 had emerged victorious, Catalan pirates who had supported James' cause became prominent officers of state until they were displaced and exiled by the Venetians, following the death of James and the Venetian annexation of Cyprus in 1473.

NICHOLAS COUREAS